

ISSN 2312-5160

Taras Shevchenko National University of Kyiv
Institute of Journalism

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Інститут журналістики

CURRENT ISSUES OF MASS COMMUNICATION
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Issue 26
Випуск 26

2019

Current Issues of Mass Communication, Issue 26 (2019)

Journal homepage: <http://comstudies.org>

Current Issues of Mass Communication is a semi-annual academic peer-reviewed journal, published by the Institute of Journalism of Taras Shevchenko National University of Kyiv.

The Journal publishes original contributions based on studies in mass communication that reflect the current trends in Ukraine and in the world, as well as the patterns, processes, structures and forms of mass communication. Priority is given to the relevant for Ukrainian and international research of mass communication trends in development of media technologies, journalism, publishing, advertising, public relations, social informatics, document science, librarianship, etc. The Journal also publishes reviews of books in the field of mass communications issued over the past two years.

Audience of the Journal includes academics, lecturers, students, and professionals in the field of media and communications, as well as a wide range of readers interested in modern trends in development of communication.

The Journal's format corresponds to the international standards; articles undergo a double-blind peer review procedure; International Editorial Board includes prominent academics in the field of mass communication.

Current Issues of Mass Communication is approved as a professional academic journal in the field of mass communication by the Ministry of Education and Science of Ukraine (decree #1021, 7 Oct. 2015).

ISSN 2312-5160 (Print)

Certificate of registration: KB # 24027-13867 IIP of 2019-06-14

Editorial Address: "Current Issues of Mass Communication", Institute of Journalism,

36/1 Illienka St., Kyiv, 04119, Ukraine.

Phone: (+38044) 4814548. Fax: (+38044) 4830981.

Web: <http://comstudies.org>. Email: comstudies@ukr.net.

Publication Ethics and Publication Malpractice Statement

The Journal is guided by ethical standards, recommended by the Committee on Publication Ethics. We recommend reading the relevant rules at the COPE official website: <http://publicationethics.org>. We also recommend to get acquainted with the Publishing Ethics Resource Kit, recommended by the Elsevier: <http://www.elsevier.com/editors/perk>.

Current Issues of Mass Communication does not tolerate plagiarism; the authors submitting articles affirm that their manuscripts are original and have not been published previously. Along with the manuscript, the authors send the cover letter which includes (1) the consent to publish their article in our journal and (2) the confirmation that the article is not simultaneously submitted to other journals as well as its findings are not previously published.

The Journal's Editorial Board ensures that each manuscript is reviewed impartially, without regard to gender, race, nationality, religion, citizenship, etc. of the author.

Peer Review Policy

Current Issues of Mass Communication practices a double-blind review policy. All the papers are reviewed by the independent experts, appointed by the Editorial Board from a number of the well-known experts in the relevant scientific field. The final decision to publish or to decline the paper is made by the Editor-in-Chief, who is guided in his actions by the conclusions of the experts. When submitting the article, the author can request to exclude two scientists or two institutions from the list of possible experts.

Peer review procedure may take up to 10 weeks, depending on the workload of experts and on the complexity of the subject. The Editorial Board informs the author of the reviewers' comments and of the decision to accept or to decline the paper.

If the decision is positive, the author makes the appropriate corrections and sends to the editorial board the final version of the paper. This amended version is signed by the author and by the experts to print, and no further changes are allowed. While approving the content of the issue, the Editorial Board takes into account the date of receipt of the final version of the paper.

Researchers, who want to take part in the peer review procedure of the Journal, should have a degree in the relevant scientific fields, the appropriate experience and high reputation in the academic world. Please send your resume to the Editorial Board at comstudies@ukr.net.

List of Reviewers

Bess Yue Wang, PhD (Communication), Senior Lecturer at School of Communication for Hong Kong Baptist University; Hong Kong, China

Yurii Bondar, PhD (Political Science), Associate Professor, Head of Department of Social Communications at the Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv; Kyiv, Ukraine

Maria Butyrina, D. Sci. (Social Communications), Professor, Head of Department of advertising and PR at the Oles Gonchar Dnipropetrovsk National University; Dnipro, Ukraine

Lesya Gorodenko, D. Sci. (Social Communications), Professor, Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv; Kyiv, Ukraine

Vita Goyan, D. Sci. (Social Communications), Associate Professor, Head of Department of Cinema and TV art at the Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv; Kyiv, Ukraine

Nadia Zelinska, D. Sci. (Philology), Professor, Head of Department of Publishing and Editing at Ukrainian Academy of Printing; Lviv, Ukraine

Tetyana Kovtun, PhD (Philology), Associate Professor, Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv; Kyiv, Ukraine

Vitalii Kornieiev, D. Sci. (Social Communications), Associate Professor, Deputy Director at the Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv; Kyiv, Ukraine

Yuliya Nesteryak, PhD (Social Communications), Assistant Professor, Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv; Kyiv, Ukraine

Olga Porfimovych, D. Sci. (Political Science), Professor, Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv; Kyiv, Ukraine

Kristy Roschke, PhD (Communication), Professor, Walter Cronkite School of Journalism and Mass Communication, expert in media literacy, Arizona State University; Phoenix, AZ, United States of America

Nataliya Sydorenko, D. Sci. (Philology), Professor, Head of Department of History of Journalism at the Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv; Kyiv, Ukraine

Vasyl Teremko, D. Sci. (Social Communications), Professor, Head of Department of Publishing and Editing at Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv; Kyiv, Ukraine

Olena Tkachenko, D. Sci. (Philology), Professor, Head of Department of Journalism and Philology at Sumy State University; Sumy, Ukraine

Olga Trischuk, D. Sci. (Social Communications), Professor, Head of Department of Publishing and Editing at National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"; Kyiv, Ukraine

Yurii Finkler, D. Sci. (Philology), Professor, Stepan Demyanchuk International University of Economics and Humanities; Rivne, Ukraine

Victoriya Shevchenko, D. Sci. (Social Communications), Associate Professor, Head of Department of Multimedia Technologies and Mediadesign at the Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv; Kyiv, Ukraine

Yaroslav Yanenko, PhD (Sociology), Associate Professor, Department of Journalism and Philology at Sumy State University; Sumy, Ukraine

Актуальні питання масової комунікації, Випуск 26, 2019 р.

веб-сайт журналу: <http://comstudies.org>

«Актуальні питання масової комунікації» – фахове наукове видання Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Журнал публікує оригінальні, закінчені роботи за результатами досліджень із масової комунікації, що відображають сучасні тенденції розвитку галузі в Україні та світі, закономірності, процеси, структури та форми масової комунікаційних відносин. Пріоритет надається актуальним для української та світової аудиторії дослідженням масової комунікаційних трендів у розвитку технологій, медіа, журналістики, видавничої справи, реклами, зв'язків з громадськістю, соціальної інформатики, документознавства, бібліотекознавства тощо. Також журнал друкує рецензії на книги в галузі масових комунікацій, що вийшли друком впродовж останніх двох років. **Аудиторія** журналу включає науковців, викладачів, студентів, професіоналів у галузі медіа та комунікацій, а також широке коло читачів, які цікавляться сучасними тенденціями розвитку комунікаційного простору.

Наукове видання затверджено як фахове у галузі соціальних комунікацій наказом Міністерства освіти і науки України від 07.10.2015 № 1021.

ISSN 2312-5160

Свідоцтво про державну реєстрацію: КВ № 24027-13867 ПР від 14.06.2019

Адреса редакції: «Актуальні питання масової комунікації», Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, вул. Ілленка, 36/1, м. Київ, 04119, Україна.

Тел.: (+38044) 4814548. Факс: (+38044) 4830981.

Web: <http://comstudies.org>. Email: comstudies@ukr.net.

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол №7 від 10 лютого 2020 р.).

Усі права застережено. Посилання на матеріали видання під час їх цитування обов'язкові.

Актуальні питання масової комунікації : науковий журнал / голов. ред. В. В. Різун; Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. Київ, 2019. Вип. 26. 68с.

Етика публікацій

Журнал «Актуальні питання масової комунікації» керується етичними нормами, рекомендованими «Комітетом з етики публікацій» / Committee on Publication Ethics (COPE). Ознайомитися із відповідними правилами можна на офіційному сайті COPE: <http://publicationethics.org>. Окрім того, рекомендуємо ознайомитися із правилами етики публікацій, рекомендованими видавництвом «Elsevier» – Publishing Ethics Resource Kit: <http://www.elsevier.com/editors/perk>.

Автори відповідальні за оригінальність поданих ними рукописів, які не повинні містити плагіату і не повинні бути опубліковані раніше в інших виданнях. Разом із рукописами статей автори надсилають супровідний лист, у якому (1) чітко вказують свою згоду на публікацію своєї статті у нашому журналі та (2) зобов'язуються, що стаття паралельно не була надіслана до інших журналів, а відомості, викладені в ній, не були раніше опубліковані.

Редакція журналу гарантує, що кожен рукопис розглядається неупереджено, незалежно від статі автора, його раси, національності, віросповідання, громадянства і т.п.

Політика рецензування

Усі статті проходять процедуру подвійного «сліпого» рецензування незалежними експертами, яких призначає редколегія з числа фахівців у відповідній науковій галузі. Остаточне рішення щодо публікації чи відхилення статті приймає головний редактор, який керується у своїх діях висновками рецензентів. Подаючи статтю, автори можуть попросити виключити зі списку можливих рецензентів не більше двох вчених або двох вищих навчальних закладів. Процедура рецензування може тривати до 10 тижнів, залежно від завантаженості експертів та тематики статті. Редакція інформує автора про зауваження експертів та рішення про прийняття матеріалу до друку або відмову в публікації. У разі позитивного рішення редколегії, автор уносить відповідні правки та надсилає до редакції остаточний варіант матеріалу. Виправлений варіант рукопису підписується автором і рецензентами «До друку», і подальшим змінам не підлягає. При затвердженні змісту номеру журналу редколегія керується датою надходження останнього варіанту статті.

Науковці, які бажають долучитися до числа рецензентів журналу «Актуальні питання масової комунікації»,

повинні мати науковий ступінь у відповідних галузях наук, належний досвід роботи та високу репутацію в академічному світі. Свої резюме можна надсилати до редакції журналу на e-mail: comstudies@ukr.net.

Список рецензентів

Бессе Юе Ванг, PhD (комунікація), старший викладач Школи комунікацій Баптистського університету Гонконга, викладає курси про глобалізацію, молодь і медіа та журналістику даних, Гонконг, Китай.

Бондар Юрій Володимирович, к. політ. н., доц., завідувач кафедри соціальних комунікацій Інституту журналістики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Київ, Україна

Бутиріна Марія Валеріївна, д. н. із соц. ком., проф., завідувач кафедри реклами та зв'язків з громадськістю у Дніпропетровському національному університеті імені Олеся Гончара; Дніпро, Україна

Городенко Леся Михайлівна, д. н. із соц. ком., проф., Інститут журналістики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Голяк Віта Володимирівна, д. н. із соц. ком., доц., завідувач кафедри кіно- і телемистецтва Інституту журналістики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Київ, Україна

Зелінська Надія Віталіївна, д. філол. н., проф., завідувач кафедри видавничої справи та редагування Української академії друкарства, Львів, Україна

Ковтун Тетяна Валентинівна, к. філол. н., доц., кафедра реклами та зв'язків з громадськістю, Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка; Київ, Україна

Корнєв Віталій Михайлович, д. н. із соц. ком., доц., заступник директора з виховної роботи, Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка; Київ, Україна

Нестеряк Юлія Миколаївна, к. н. із соц. ком., асистент кафедри соціальних комунікацій, Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка; Київ, Україна

Порфімович Ольга Леонідівна, д. політ. н., проф., Інститут журналістики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Київ, Україна

Крісті Рошкі, PhD (комунікація), професор Школи журналістики та масової комунікації ім. Уолтера Кронкайта, Університет штату Арізона, Фінікс, Арізона, Сполучені Штати Америки, є експертом із медіаграмотності

Сидоренко Наталія Миколаївна, д. філол. н., проф., завідувач кафедри історії журналістики, Інститут журналістики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Київ, Україна

Теремко Василь Іванович, д. н. із соц. ком., проф., завідувач кафедри видавничої справи та редагування, Інститут журналістики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Київ, Україна

Ткаченко Олена Григорівна, д. філол. н., проф., завідувач кафедри журналістики та філології, Сумський державний університет; Суми, Україна

Тріщук Ольга Володимирівна, д. н. із соц. ком., проф., завідувач кафедри видавничої справи та редагування, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»; Київ, Україна

Фінклер Юрій Едуардович, д. філол. н., проф., Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука; Рівне, Україна

Шевченко Вікторія Едуардівна, д. н. із соц. ком., доц., завідувач кафедри мультимедійних технологій, Інститут журналістики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Київ, Україна

Яненко Ярослав Васильович, к. соціолог. н., доц., кафедра журналістики та філології, Сумський державний університет; Суми, Україна

Editorial Board

Editor-in-Chief:

Volodymyr Rizun, D. Sc. (Philology), Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

Associate Editors:

Marianne Barrett, PhD (media), Louise Solheim Professor, Arizona State University, Phoenix, AZ, United States of America

Yurii Havrylets, PhD (Social Communications), Assistant Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

Editorial Board:

Tadeusz Wallas, Dr. Habil. (Humanities, Politology), Professor, Adam Mickiewicz University in Poznan, Poland

Dorota Suska, Dr. Habil. (Linguistics), Associate Professor, Jan Dlugosz University in Czestochowa, Poland

Dawn Gilpin, PhD (Mass Media and Communications), Associate Professor, Arizona State University, Phoenix, AZ, United States of America

Alibek Begalinov, PhD (Mass Media and Communications), Senior lecturer at Internationa IT University in Almaty, Kazakhstan

Nico Drok, PhD (Media), President of the European Journalism Training Association, professor of Media & Civil Society at Windesheim University of Applied Sciences in Zwolle, Netherlands

María Grisel Salazar Rebolledo, PhD (public policy), Associate Professor in the journalism program at Centro de Investigación y Docencia Económicas (CIDE) (National Center for Research and Teaching in Economics), Mexico City, Mexico

Luís António Santos, PhD (Communication Sciences), Assistant Professor of journalism at Universidade do Minho, Braga, Portugal

Shailendra Bahadur Singh, PhD (Media), Head of journalism program at the University of the South Pacific, Suva, Fiji

Artem Zakharchenko, PhD (Social Communications), Associate Professor at Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

Yurii Bidzilia, PhD (Philology), Professor, Uzhhorod National University, Ukraine

Basil Hamusokwe, Ph.D. (Media), Head of Media and Communication Studies Department at the University of Zambia, Lusaka, Zambia

Executive Secretary:

Tetyana Skotnykova, Cand. Tech. Sci (PhD), Senior Research Fellow, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

Актуальні питання масової комунікації, Випуск 26, 2019 р.

веб-сайт журналу: <http://comstudies.org>

Редакційна колегія

Головний редактор:

Володимир Різун, д-р філол. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Заступники головного редактора:

Мерієн Барет, PhD (медіа дослідження), професор, Університет Штату Арізона, м. Фінікс, Сполучені Штати Америки

Юрій Гавриленець, канд. наук із соц.ком., асистент, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Редколегія:

Тадеуш Валяс, Dr. Habil. (гуманітарні науки), проф., Університет Адама Міцкевича в Познані, Польща

Дорота Суска, Dr. Habil. (лінгвістика), доц., Університет ім. Яна Длугоша, м. Ченстохова, Польща

Дон Гілпін, PhD (мас-медіа та комунікації), доцент, Університет штату Арізона, м. Фінікс, Сполучені Штати Америки

Алібек Бегалінов, PhD (мас-медіа та комунікації), старший викладач Міжнародного університету інформаційних технологій, м. Алмати, Казахстан

Ніко Дрок, PhD (медіа), президент Європейської асоціації журналістської освіти, лектор медіа та громадянського суспільства в Університеті прикладних наук Віндесхайма, м. Зволле, Нідерланди

Марія Грізель Салазар Ребойєдо, PhD (державна політика), доцент журналістської програми в Національному центрі дослідження та викладання економіки, м. Мехіко, Мексика

Луїс Антоніо Сантос, PhD (комунікаційні науки), асистент журналістики в Університеті Мінью, м. Брага, Португалія

Шайлендра Багадур Сінгх, PhD (медіа), голова відділення журналістики в Південнотихоокеанському Університеті, м. Сува, Фіджі

Артем Захарченко, канд. наук із соц.ком., доцент, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Юрій Бідзіля, д-р наук із соц.ком, проф., Ужгородський національний університет, Україна

Базіл Хамусокве, PhD (комунікаційні науки), завідувач кафедри медіа та комунікаційних студій в Університеті Замбії, м. Лусака, Замбія

Відповідальний секретар:

Тетяна Скотникова, канд. тех. наук, старш. наук. співроб., Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Current Issues of Mass Communication, Issue 26 (2019)

Journal homepage: <http://comstudies.org>

Contents

Women in a Human Rights Media Discourse During the Armed Conflict in the East of Ukraine	10
<i>Natalya Sydorenko, Anastasiia Volobuieva, Olesia Zental,</i> <i>Taras Shevchenko National University of Kyiv;</i>	
Urbanonymic Acts in the Context of Modern Information Wars: Symbolic and Communicational Functions.....	28
<i>Dmytro Danylchuk,</i> <i>Taras Shevchenko National University of Kyiv;</i>	
Resources of Open Data in Ukraine.....	41
<i>Viktoriya Shevchenko,</i> <i>Taras Shevchenko National University of Kyiv;</i>	
Co-authorship in the Context of Academic Integrity.....	54
<i>Svitlana Fiialka,</i> <i>National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”</i>	

Актуальні питання масової комунікації, Випуск 26, 2019 р.

веб-сайт журналу: <http://comstudies.org>

Зміст

Women in a Human Rights Media Discourse During the Armed Conflict in the East of Ukraine.....	10
<i>Natalya Sydorenko*, Anastasiia Volobuieva*, Olesia Zental*,</i>	
<i>* Taras Shevchenko National University of Kyiv;</i>	
Урбанонімічні акти в контексті сучасних інформаційних війн: символічна і комунікаційна функції.....	28
<i>Данильчук Д. В.,</i>	
<i>Київський національний університет імені Тараса Шевченка;</i>	
Сервіси відкритих даних в Україні.....	41
<i>Шевченко В. Е.,</i>	
<i>Київський національний університет імені Тараса Шевченка;</i>	
Співавторство наукових статей у контексті академічної доброчесності.....	54
<i>Фіялка С. Б.,</i>	
<i>Національний технічний університет України</i>	
<i>«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»</i>	

<https://doi.org/10.17721/2312-5160.2019.26.10-27>

UDC 007:[070:304:341.1:342.7]

Women in a Human Rights Media Discourse During the Armed Conflict in the East of Ukraine

Natalya Sydorenko ^(a), Anastasiia Volobuieva ^{*(a)}, Olesia Zental ^(a)

^(a) *Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 36/1 Illienka str., 04119 Kyiv, Ukraine*

Authors' email addresses: n.m.sydorenko@gmail.com; nastyavolob@ukr.net; olesia.zental@ukr.net

** Corresponding author's e-mail address: nastyavolob@ukr.net*

ABSTRACT

The aim of this study is to analyze the representation of women in human rights media discourse during the armed conflict in the east of Ukraine in 2014–2019. Thus, critical discourse analysis was conducted using monitoring methods, qualitative content analysis, comparison, analysis, synthesis and generalization. For the first time, methodological innovation was introduced by combination of critical discourse analysis with agenda-setting theory through application of an integrative approach to the research. Within media texts analysis, the discourse practice of using genres, interdiscursivity and intertextuality was identified. The existing social practice in Ukraine was studied which included women's defence of their rights to serve in various army units; at the same time, one could observe a struggle between political discourse and the ideology of paternalism as well as between human rights protection discourse and ideology of feminism.

An analysis of social practice was also conducted, and for the first time, a methodological innovation was implemented by combining critical discourse analysis with agenda-setting theory using an integrative approach in the research. In particular, it was found that due to the media discourse reproduction of social inequality, members of the public competed for their agenda with politicians. It was found that in case of women's struggle for their rights in the army during the armed conflict, there was a conflict between human rights discourse of feminism ideology and political discourse of paternalism ideology. This study shows that in the studied conflict's discriminatory situation, women succeeded in defending their rights to serve in the army during the armed conflict in the eastern Ukraine, and, accordingly, human rights discourse succeeded in the media space.

KEYWORDS: women; Ukraine; armed conflict; human rights protection; media.

УДК 007: 304: 001

Жінки у дискурсі з прав людини під час збройного конфлікту на сході України

Сидоренко Наталія Миколаївна, д. філол. н., проф., Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка; Волобуєва Анастасія Михайлівна, к.н. із соц. ком., доц., Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка; Зенталь Олеся Юрійвна, Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Резюме

Мета дослідження – проаналізувати представлення жінок у правозахисному медіадискурсі під час збройного конфлікту на сході України в 2014–2019 рр. Для досягнення мети було проведено критичний дискурс-аналіз за допомогою методів моніторингу, якісного контент-аналізу, порівняння, аналізу, синтезу та узагальнення. Було проведено аналіз медіатекстів на предмет виявлення елементів транзитивності, рівнів агентивності, ступенів модальності та наявності фемінітивів. На основі здійсненого аналізу текстів, було проаналізовано дискурсивну практику на предмет жанрів, інтердискурсивності та інтертекстуальності. Зокрема, було виявлено використання у публікаціях медіа художньо-публіцистичних, аналітичних та інформаційних жанрів із кількісним домінуванням останніх. Було встановлено високий рівень інтердискурсивності у розглянутих публікаціях, зокрема поєднання політичного та правозахисного дискурсів. Крім того, ми виявили інтертекстуальний ланцюг у всіх проаналізованих публікаціях, які були пов'язані між собою не лише тематично, але і таким елементом мережевої інтертекстуальності як гіперпосилання.

Також було проведено аналіз соціальної практики, вперше здійснено методологічне нововведення шляхом об'єднання критичного дискурс-аналізу з теорією порядку денного за допомогою інтегративного підходу у наукових дослідженнях. Зокрема, було встановлено, що оскільки медіадискурс відтворює соціальну нерівність, то представники громадськості конкурували за свій порядок денний з політиками. Виявлено, що у випадку боротьби жінок під час збройного конфлікту за свої права в армії, відбувалася боротьба між правозахисним дискурсом з ідеологією фемінізму та політичним дискурсом з ідеологією патерналізму. У розглянутій конфліктній дискримінаційній ситуації перемогли жінки – у захисті своїх прав щодо доступу до посад в армії під час збройного конфлікту на сході України – і, відповідно, в медіапросторі переміг правозахисний дискурс.

Ключові слова: жінки; Україна; збройний конфлікт; захист прав людини; засоби масової інформації.

Сидоренко Н.М., Волобуєва А.М., Зенталь О.Ю.

Женщины в дискурсе по правам человека, во время вооруженного конфликта на востоке Украины

Цель исследования – проанализировать представление женщин в правозащитном медиадискурсе во время вооруженного конфликта на востоке Украины в 2014–2019 гг. Для достижения цели были проведены критический дискурс-анализ с помощью методов монито-

ринга, качественного контент-анализа, сравнения, анализа, синтеза и обобщения. Был проведен анализ текстов медиа на предмет выявления элементов транзитивности, уровней агентивности, ступеней модальности и наличия феминитивов. На основании проведенного анализа текстов была проанализирована дискурсивная практика на предмет жанров, интердискурсивности и интертекстуальности. В частности, было выявлено использование в публикациях СМИ художественно-публицистических, аналитических и информационных жанров с количественным преобладанием последних. Был установлен высокий уровень интердискурсивности в рассмотренных публикациях, в частности сочетание политического и правозащитного дискурса. Кроме того, мы обнаружили интертекстуальную связь во всех проанализированных публикациях, которые были связаны между собой не только тематически, но и таким элементом сетевой интертекстуальности, как гиперссылки.

Также был проведен анализ социальной практики, впервые осуществлено методологическое нововведение путем объединения критического дискурс-анализа теории повестки дня с помощью интегративного подхода в научных исследованиях. В частности, было установлено, что поскольку медиадискурс воспроизводит социальное неравенство, то представители общественности конкурировали из-за своей повестки дня с политиками. Выявлено, что в случае борьбы женщин во время вооруженного конфликта за свои права в армии, происходила борьба между правозащитным дискурсом с идеологией феминизма и политическим дискурсом с идеологией патернализма. В рассматриваемой конфликтной дискриминационной ситуации победили женщины – в защите своих прав доступа к должностям в армии во время вооруженного конфликта на востоке Украины – и, соответственно, в меди-апространстве победил правозащитный дискурс.

Ключевые слова: женщины; Украина; вооруженный конфликт; защита прав человека; средства массовой информации.

1. Introduction

The armed conflict in the east of Ukraine over the past five years has demonstrated the important role of media in the reality's reproduction and construction. This role is reinforced when it comes to a numerically larger part of the population – female part. According to the data of the State Statistics Service of Ukraine, women in Ukraine represent 53.7% of the population [1]. Researchers Sarah Macharia and Pamela Moriniere believe that the task of people working in media is to make media a mirror of the society, and therefore, a fair coverage of gender aspects should become a priority if media are committed to fully reflect the role of women in the society [2]. At the same time, in the Ukrainian media environment there is gender asymmetry [3], which is an integral part of gender inequality reinforced in conditions of armed conflict. Therefore, achievement of gender equality should be an important goal of media during the armed conflict in eastern Ukraine. War operations in the east of Ukraine are regularly covered in the Ukrainian media messages, which also include human rights media discourse.

Since the authors of this study are convinced in the importance and urgency of achieving equality in the rights and opportunities provided to women and men, and also believe that there is gender asymmetry in the Ukrainian media environment, they considered it necessary to carry out the research on the representation of women in human rights media discourse during the armed conflict in the eastern Ukraine.

The results of the existing Ukrainian studies analyzing the selected topics prove that neither in Ukraine nor abroad, there are no researches dedicated to women in the human rights media discourse during an armed conflict in the eastern Ukraine. This fact makes our scientific research the first in this particular field of studies. Nevertheless, we provide a review of the existing findings.

The method of critical discourse analysis was used in the thesis “The Critical Discourse

Analysis of Ukraine Crisis as Represented in the News: A Critical Discourse Analysis” [4] to study the role of language in constructing ideological positions in newspapers of different countries which covered political crisis in Ukraine in 2013–2014. The comparison of selected articles demonstrates how news agencies form public opinion; it also shows how news is used for legitimizing specific political decisions and actions. As for the methodology, the work “Through a media lens – The Crimean Crisis” [5] is interesting as it presents a combination of discourse analysis method (in the theory of Laclau and Mouffe) with linguistic theory in international media analysis of the Crimean crisis of 2014. The visual and textual practices of news framing and the role the news media plays in conflict in Ukraine were highlighted in the article ‘Naturalizing the new cold war: The geopolitics of framing the Ukrainian conflict in four European newspapers’ [6]. At the same time, there was no research in Ukraine dedicated to women in human rights media discourse during the armed conflict in the eastern Ukraine.

Through application of critical discourse analysis approach, this goal was achieved by completing such tasks as to analyze media texts, to analyze the discursive practice, and to analyze social practices.

2. Research methods

Before describing further application of critical discourse analysis approach in our study, we would like to point out what exactly we designate as the media discourse concept. We take the view that “media discourse is any type of discourse that is implemented in the field of mass communication and is produced by media” [7, 15]. In our study, attention is focused on human rights media discourse, the units of which are texts from media publications, which, on the one hand, is the result of discursive practice, and on the other hand, its instrument.

To achieve the goal of the study we decided to use critical discourse analysis according to the Theory of Norman Fairclough as the most relevant for our goal scientific approach. In particular, we used the main pillars of theory of critical discourse analysis described by Norman Fairclough in his works [8–10] and generalized by scholars Marianne Jorgensen and Louise Phillips in the book “Discourse analysis as Theory and Method” [11].

Discourse is a form of social practice, which, on the one hand, constitutes social world, and on the other hand, is included in other social practices. Since Norman Fairclough’s approach is a text-oriented discourse analysis, in our empirical study we focused on analyzing media texts.

In accordance with critical discourse analysis methodology in the Norman Fairclough’s Theory, our study comprised four stages. The first stage is finding the research problem. Since the purpose of the study was motivated by the need to critically interpret a particular social problem as a form of inequality and injustice and, ultimately, to contribute to resolving this problem, we have chosen gender inequality problem, in particular, in equal representation of women in human rights media discourse during the armed conflict in the eastern Ukraine.

The second stage is selecting material for the research. In order to carry it out, we selected publications for the period December 28, 2014 – January 19, 2019 from the Ukrainian internet publication “Novynarnya”, the website of the campaign against sexism in politics and the website “Povaha”, the website of the radio station “Hromadske Radio”, the website of the editorial house “Human Rights Information Center”, Internet media “Livyv Bereh”, information and news portal “Segodnya”, the website of the Ukrainian editorial house “Deutsche Welle”.

Considering the peculiarities of the chosen methodology of critical discourse analysis within Norman Fairclough’s Theory, it is worth explaining how the sample population has been formed, since the first level of three-level analysis envisaged analysis of texts (media publications). Materials selection has been determined geographically (Ukraine), thematically (women in human rights media discourse during the armed conflict in the eastern Ukraine) and chronologically (2014–2019). The primary selection of materials included search for publications using the combination of the keywords «women», «rights», «women’s rights», «human rights», «ATO»,

«JFO», «war» in online search engine «Google». Based on the primary selection of the most relevant publications in media, the secondary selection of materials included only the intertextual chain in the analyzed publications, namely – the search for texts that were related not only thematically, but also by such element of network intertextuality as hyperlinks. Since the critical discourse analysis feature is the ability to choose any dataset for analysis, 15 publications were selected for this study, which proved to be enough for a three-level analysis.

In addition, we would like to clarify the peculiarities of our analysis of texts in the context of feminitives. Ukraine is the country where there still is a patriarchal culture with deeply rooted gender stereotypes, which, according to the United Nations in Ukraine (UN House in Ukraine) is one of the examples of system gender inequality in Ukraine. That is why in Ukraine (initially, following the initiatives of feminism and gender equality advocates, and later with the support from the Ukrainian government), the use of feminine nouns for denoting the female was introduced which derived from single-rooted nouns of the masculine category, denoting male, and are paired to them. Typically, feminitives denote occupations, social affiliations, and place of residence. For an analogy, we give examples of some feminitives in English: actor (actor) – actress (actress), duke (duke) – duchess (duchess), etc. However, in Ukraine, the use of feminitives is an important linguistic practice aimed at establishing gender equality in the Ukrainian society. The need for the introduction of feminitives at the national level was recognized by the Ukrainian Government by approving a new edition of the Ukrainian orthography on May 22, 2019 in which, for the first time since the proclamation of Ukraine's independence, the mechanism of the formation of feminitives was specified.

The third stage is the implementation of critical discourse analysis. This stage of the study became the basis and included a three-level analysis – text (media publications), discursive practices, and social practices. In particular, text analysis included linguistic texts characteristics as to their transitivity, agentiveness and modality of media publications. Discursive practice analysis included the analysis of the specifics of production and consumption of media publications. It is critical to note that Norman Fairclough, the founder of critical discourse analysis, did not study methods of texts production and decoding from a sociological point of view. He analyzed texts from a linguistic point of view, determining discourses on which they were based on (interdiscursivity) and how they used other texts intertextually. Therefore, we analyzed the intertextuality and interdiscursivity of the texts, and also using the Fairclough's example, we minimized it to the level of explanation of general mechanism of texts' production within media production and their consumption by the audience through mass media communication channels. The analysis of social practices consisted of the study of a broad social context in which specific communicative events existed. This analysis was conducted with the help of Norman Fairclough's multidisciplinary approach, in our case, the integration of critical discourse analysis of media texts and political approach, which, in addition to analyzing social practices, allowed us to study various aspects of ideology and hegemony in media discourse.

The fourth stage is the provision of recommendations. The purpose of critical discourse analysis is not only the explanation of social practices, but also the democratization of the society through promotion of egalitarian and liberal discourses. Having analyzed representation of women in human rights media discourse during the armed conflict in the eastern Ukraine, we focused on the importance of equality of human rights and freedom, equality of rights and freedom of women and men. Thus, when providing the recommendations, we were guided by the concepts of «technology of discourse» and critical awareness of language. According to Norman Fairclough, «technology of discourse» means using discourse research results to change existing discursive practices. At the same time, adoption of critical awareness of language is used to enable people to eliminate restrictions that exist in their lives, which is preceded by recognition of the fact that discourse functions as a form of social practice that reflects and exacerbates unequal distribution of power. We emphasize and hope that this stage will allow the Ukrainian citizens to

achieve equality of rights and freedom of women and men as well as equal distribution of power not only in media discourse but also in all spheres of life.

Having completed the review of four stages of critical discourse analysis, we would like to emphasize that the strong reason for choosing this scientific approach for conducting the study was its interdisciplinary nature, applied character and provision of theoretical and methodological freedom to scientists in their research. As a result, we have complemented the approach of critical discourse analysis by agenda-setting theory specified in the concept of James W. Dearing and Everett M. Rogers (1996), according to which creation of information agenda and its development depends on who dominates in this process – public (public agenda), politics (political agenda) or media (media agenda). The peculiarity of the model suggested by the scholars is interaction and simultaneous competition of each of these agendas.

In conclusion, it should be noted that although critical discourse analysis is the main approach in our study, its application was made possible through the use of monitoring methodology for selection of media materials that highlighted women in human rights media discourse during the armed conflict in eastern Ukraine. Based on the prevailing sampling of media materials, method of qualitative content analysis and its auxiliary methods of comparison, analysis, synthesis and generalization were applied.

3. Results and discussion

Since we have already completed the first two stages of the study, i.e. choice of the research problem and selection of material, we focus on the core stage of the study – critical discourse analysis. We would like to start with the first level of critical discourse analysis – analysis of texts of the selected publications; for the convenience of perception, examples with quotes and results are presented in Table 1.

Media	Title	Transitivity	Agentivity	Modality	Feminitives	Genre
Internet media «Novyna rnya»	«Order forbidding recruiting women for service in the army»	Active verb («has its base in Dnipropetrovsk»)	«The East Operation- al Command» of the Land Forces of the Ukrainian Army stopped recruiting women for military service as of Decem- ber 2015. This fol- lows from a photo- copy of a document posted by Olena Shargovska in her Facebook».	Categorical modality with a high degree of involvement («I wasn't ready for that», said Olena Shargovska)	Present («newspaper- woman and woman volun- teer»)	Item

Internet media «Novynamya»	«Invisible Battalion March: the General Staff canceled an order refusing to recruit women for contract service in the army. PHOTOS»	Active verb («order 337 restricts women's contract service in the army ... This means discrimination against women. We demand equal rights») and passive status («order 337 remains valid»)	Agents who created actions («she recently made a decision about contract service in the army, but the order issued by the Commander of the «East» Sergei Nayevo became an obstacle»)	Categorical modality with a high degree of engagement («Why was the order cancelled? I think there was publicity on all fronts, «says Olena Shargovska. – Besides, I noticed that the General Staff was very interested in transferring our army into a contractual army»)	Present («women volunteers»)	Broad-
Website of campaign against sexism in politics and media «Povaha»	«Gender War for recognition in the army: «Invisible Battalion March» and Defense Ministry response»	Active verbs («at the end of January 2016 in Kyiv, women activists struggling for equal rights and opportunities of women and men in the army marched from the Southern Railway Station to the Ministry of Defense of Ukraine»), and passive («metaphorical name «Invisible battalion» was again actualized due to a new example of discrimination against women»)	References to both social actors («provoked a wave of indignation from military women, newspaperwomen, women activists and forced them to go out in the streets of the capital») as well as their absence («in addition, male reproductive health, which is unfairly considered to be invulnerable, is neglected»)	Categorical modalities with a high degree of engagement («I propose to take and analyze at least one of the documents issued by the Ministry of Defense of Ukraine»)	Present («women leaders of the protest action»)	Article
Website of radio station «Hromadske Radio»	«We are not kitchen-maids, we are equal soldiers – a woman activist»	Active verbs («women who serve in combat positions and who are registered in documents as kitchen-maids») and passive («moved towards NATO standards reform»)	References to actors of social actions («Inspector Yevgeny Chub said») as well as the lack of such references («a woman is registered as a kitchen-maid or a bath house manager, and in fact she is a soldier, a stormtrooper, a grenade thrower, etc»)	Categorical modalities with a high degree of engagement («since the Minister himself said today that we were given 5 years to reform the army, we wanted to accelerate it and make it better for our women who were fighting in the front line»)	Present («not to be kitchen-maids or a bath house manager»)	Broad-

Website of radio station «Hromadske Radio»	«Women in the army will be able to serve as snipers, reconnaissance groups members and heavy armored vehicle commanders»	Active and passive verbs («MoD Order No. 337 has been amended to allow military women to be assigned to those military positions that are associated with greater risk and responsibility in the army»)	References to both social action actors («Deputy Minister of Defense Igor Dolgov at a briefing said that more than a third of those who went into the military under contract as of beginning of 2016 were women») as well as their absence («amendments to this MoD Order have been already signed»)	Categorical modalities have a low degree of engagement («it is expected that it would be officially made public on June 29 th »)	Both present and absent («serve at a reconnaissance group, as snipers, and heavy armored vehicle commanders»)	Inter-
Website of radio station «Hromadske Radio»	«In 2014, I had to prove to men that I could be a part of an assault group, and I did it – Andriana Susak»	Active verbs («Ukrainian women choose the right to defend their country») and passive («and how are sexual harassment issues are addressed in different countries?»)	Agents who created actions described in the text («my assault team accepted me after the second assault operation») and actions which are not in the text («stereotypes still exist»)	Categorical modalities with a high degree of engagement («I go out on the mortar firing line with this ladle and start crying that I am a fighter, not a cook»)	Present («military woman, woman soldier»)	Inter-
Website of the editorial house «Human Rights Information Center»	««I am in a reconnaissance group, but I was officially offered the position of a cook» – Berlinska»	Active verb («women are at war fighting as soldiers, not just working in the rear»), passive state is absent	Agents who created actions were not much presented in the text («labor market decreased by 25%, wages «became cheaper» and continue to fall down») or such agents were practically absent («during the discussion it became clear that promoting topic about «Ukrainian girls being the most beautiful» is easier than recognizing their participation in protests and war, respecting women's rights and not discriminating them»)	Categorical modalities with a high degree of engagement («I do not like war, but you cannot stay aside when it happens. And it's only we who can finish it, each of us» – a woman from a reconnaissance group)	Present («participating women and men»)	Report

Website of the editorial house «Human Rights Information Center»	«Ministry of Defense allowed women to serve officially in the army as snipers, reconnaissance groups members and heavy armored vehicle commanders»	Active verbs («military service has a special status») and passive («answering the leader's questions about guarantees given to women who are about to become mothers»)	Agents who created actions («Deputy Minister of Defense of Ukraine for European Integration Igor Dolgov declared»)	Categorical modality with a low degree of engagement («Recall, on June 23, Deputy Minister of Defense of Ukraine for European Integration Igor Dolgov said at a press briefing that more than a third of those who started contract service in the Ukrainian Army this year were women»)	Present («to serve in the Ukrainian army in the capacity of reconnaissance groups members, snipers and heavy armored vehicle commanders»)	Item
Website of the editorial house «Human Rights Information Center»	«Women are allowed to take 63 additional positions in the army»	Active verbs («Today there are 49 552 women in military service in the Armed Forces of Ukraine»), no passive verbs	References to actors of social actions («Deputy Minister of Defense Igor Dolgov clarified») and their absence («gender topics will be included in the curriculum of military higher education institutions in the future and adapted topics of psychological training in military units»)	Categorical modality has a low degree of engagement («Recall, at the end of June 2016, the Ministry of Defense of Ukraine amended its Order # 337, which allows military women to be assigned to those military positions that are associated with greater risk and responsibility in the Armed Forces of Ukraine»)	Present («registered as a bath house managers and kitchen-maids»)	Item
Website of the editorial house «Human Rights Information Center»	«Law on Equal Rights of Women and Men in Military Service came into force»	Both active verbs («Law provides») and passive verbs («restrictions on women's service are abolished by this document»)	Agents who created actions are present in the text («Petro Poroshenko signed the Law»)	The existing modalities are categorical; the degree of engagement is low («Recall, on October 12, the President Petro Poroshenko signed a law making equal the rights of women and men in the army»)	Absent	Item

Internet media «Livvy Bereh»	«The right to war»	Active verbs («women still have to prove their ability to fight no worse than men») and passive verbs («discussions are held between military men»)	Agentivity contains both references to social action actors («Eugeniia writes an official letter to the Ministry of Defense») and their absence («it is becoming colder to stand at check-points»)	One can observe categorical, modalities with high degree of engagement («but I want to go to trainings and rotation»)	Present («Oksana's sworn sisters»)	Review
Internet media «Livvy Bereh»	«The Invisible Battalion is coming out of the darkness. Documentary film on women at war presented in Kyiv»	Active verbs («Secretary of Defense Stepan Poltorak reports») and passive («what was done here ... »)	Agents who created actions presented in the text («the idea of the project belongs to Maria Berlinska... the shooting was done by the teams of Irina Tsilik, Svetlana Lischinskaya and Alina Gorlova»)	Existing modalities are not categorical, the degree of engagement is low («demanding equal rights of women in the army at the Ministry of Defense they came with kitchen utilities and put them under the gates of the Ministry»)	Present («woman sniper, woman volunteer paramedic»)	Essay
Internet media «Livvy Bereh»	«The war is beyond gender. How women serve in the Ukrainian Army»	Active verbs («women did not have the right to occupy military positions formally») and passive verbs («she was transferred to a brigade»)	Agents who created action («there was a gunner, my good friend Igor Sloyko, and he taught me everything very quickly»)	Existing modalities are not categorical, the degree of engagement is high («in the first grade we were once filmed, and I was asked: «Who do you want to be?» I answered – «either a riot policeman or a soldier! »)	Present («women snipers, women grenade throwers, machine gunners, and officially they were registered as cooks, bath house managers and in the best case hospital maids»), in the main text – absent («at the beginning of the war she went to the front as a journalist»)	Review
Internet media «Livvy Bereh»	«Poroshenko equaled the rights of	Active verbs («press service of the Head of State») and pas-	References to social action actors («The President Petro	Categorical modality has a low degree of	Absent («25,000 women are	Item

Bereh»	women and men as regards service in the army: the law was signed»	sive verbs («it is expected that the new law will increase the number of women in military service»)	Poroshenko named the number of women serving in the Army»)	engagement («the document abolishes unjustified restrictions on women’s service in the army and participation in military trainings for men and women»)	contracted by the Ukrainian army, more than 3,000 are officers»)	
Internet media «Livyy Bereh»	«The Verkhovna Rada of Ukraine equalized the rights of women and men in the army»	Active verbs («cancellation document») and passive verbs («Defined by Law»)	Presence of agents who created actions («The Verkhovna Rada of Ukraine on Thursday, September 6th, passed the Law in the second reading»)	Categorical modality with a low degree of engagement («Equality in liability for violation of military discipline is also defined. In addition, only pregnant women are exempted from military exercises»)	Absent	Item

Table 1. Analysis of publications’ texts (the contents are translated into English from Ukrainian and Russian).

Critical discourse analysis is an interpretative method, therefore, since we have already investigated the linguistic peculiarities of human rights media discourse, we start the second level of our study – analysis of discursive practice. It involves analysis of the specifics of production and consumption of media publications, we follow example of Norman Fairclough’s, the founder of this approach, who focused on the definition of interdiscursivity and intertextuality due to complexity of conducting such analysis at this stage.

Since media discourse is any kind of discourse implemented in the field of mass communication and produced by media, we have defined the intertextuality and levels of interdiscursivity in the publications of each media selected for the analysis.

The publication «The order forbidding recruiting women for service in the army» (14 January, 2016) produced by internet media «Novynarnya» is focused on the order issued by the Commander of the military unit A1314 on December 4, 2016 which forbids recruiting women for army service. The publication contains political discourse as it focuses on forbiddance to recruit women for military service, and it also contains human rights discourse, as it presents the position of a journalist and volunteer Olena Shargovska, who advocated the right of women to serve in the army.

The content of this publication is intertextually related to the next publication «Invisible Battalion March»: The General Staff canceled the order forbidding recruiting women for contract service in the army. Photo (21 January, 2016) produced by the same media, which also has a high level of interdiscursivity due to presence of several discourses. In particular, political discourse is presented in the information about the Order issued by Ministry of Defense of Ukraine No. 337 from May 27, 2014, which did not allow women to serve in the army on «male» positions. Human rights discourse is also presented in connection with this Order, but through coverage of a protest action «Invisible Battalion March» and civic positions of its participants, who demanded

equal rights and opportunities for women and men in the Armed Forces of Ukraine during this action in Kyiv at the end of January 2016.

In its turn, the publication of internet media «Novynarnya» about «Invisible Battalion March» is intertextually related to publication «Gender War» focusing on recognition of women in the army: «The march of the «Invisible Battalion» and response of Ministry of Defense» (1 February, 2016) posted on the website of the campaign against sexism in politics and media resource «Povaha». These two publications are connected through such element of network intertextuality as a hyperlink. The publication in «Povaha» also had political and human rights discourses. It is interesting that the same publication on «Povaha» website has a dual intertextual chain: on the one hand, the link to Internet publication «Novynarnya», on the other hand, hyperlink to the publication on «Hromadske Radio» website.

In particular, the publication «We are not kitchen-maids, we are equal soldiers – a woman-activist» (21 January, 2016) also contains a high level of interdiscursivity due to existence of political and human rights discourse, and, accordingly, intertextually associated with other publications of the same media with similar interdiscourse – «Women in the Armed Forces of Ukraine will be able to serve as snipers, reconnaissance groups members and heavy armored vehicle commanders» (24 June, 2016) and «In 2014 I had to prove to men that I could be a part of an assault group and I did it – Andriana Susak» (19 January, 2019).

By tracing interdiscursivity and intertextuality, we found a new component of the intertextual chain at «Hromadske Radio» node – a link to already mentioned publication «Women in the Armed Forces of Ukraine will be able to serve as snipers, reconnaissance groups members and heavy armored vehicle commanders» to other media «Human Rights Information Center» in the publication «Ministry of Defense allowed women to serve officially as snipers, reconnaissance groups members and heavy armored vehicle commanders» (26 June, 2016). It already mentioned Order issued by Ministry of Defense of Ukraine No. 337 and problem of assigning women soldiers to high-risk military positions. This publication, with political and human rights discourses, is intertextually and interdisciplinary connected to other «Human Rights Information Center» publications on this subject, in particular, the publications «I am in a reconnaissance group, but I was officially offered the position of a cook» – Berlinska (28 December, 2014), «Women were allowed to occupy 63 additional positions in the Army» (23 November, 2016). Continuing the discovery of the intertextual chain, we want to emphasize that some of the heroines of the publications, in particular, Andriana Susak and Invisible Battalion participants, including Maria Berlinska were also represented in other media, which also covered the topic of women in the war. In this context, «Hromadske Radio's publications are intertextually and interdiscursively related to publications of online media «Livyy Bereh», in particular, to publications entitled «The Right to War» (16 November, 2017), «Invisible Battalion» comes out of the dark. A documentary film about women in the war was presented in Kyiv» (27 November, 2017) and «The war is outside gender. How women serve in the armed forces of Ukraine» (29 November, 2017).

The last media, which we will consider at the level of analysis of discursive practices, will be «Segodnya» and «Deutsche Welle». Each of them contains a publication that is intertextually related to the publication «The Law on the Equal Right of Men and Women in the Military Service came into force» produced by «Human Rights Information Center». The difference between them is in the level of agentivity – it is low in the publication of «Human Rights Information Center» and it is high in the publications «Poroshenko equaled the rights of women and men to serve in the army: the signed law» (12 October, 2018) produced by «Segodnya» and «Verkhovna Rada of Ukraine made equal the rights of women and men in the army» (6 September, 2018) «produced by Deutsche Welle». In particular, both media used synonyms «equaled» and «made equal», which indicates the high level of the agentivity of these power institutions in establishing the equality of the rights of women and men in the Ukrainian Army.

An integral part of the analysis of publications is the discovery of genres. In this respect, it should be noted that all studied publications were produced in informative (notes, interviews,

reports, reports), analytical (article) and artistic and journalistic (review, essay) genres. Subjectivity level and author's position on the issue was stronger in artistic and journalistic genres (which prevailed in «Livyy Bereh» materials), while the most objective were materials produced in information and analytical genres. However, information materials prevailed among the the publications which were the subject to critical discourse analysis (11 out of 15 publications), in which the author's attitude to the problem of inequality of women in the armed conflict in eastern Ukraine was completely minimized. This led to a neutral presentation of news on the facts of discrimination against women in the army. Although, it should be noted that the focus of media attention was still on the rights of women.

Summing up our analysis of discursive practice, we would like to note that each of the reviewed publications contained both political and human rights discourses. However, since the focus of the media was precisely on women's rights and their protection, we believe that media discourse was by definition a human rights defender, as even the highlights of political decisions referred to women's rights – their violation or protection. That is why we define the human rights media discourse as the dominant one in the analyzed publications.

Given this, for the first time in the Ukrainian journalism studies on critical discourse analysis we applied agenda-setting theory of James W. Dearing and Everett M. Rogers. We believe that media agenda is an intermediary between public agenda and political agenda as media discourse includes many different types. Media agenda is always influenced either by the public or by politics, which will be either politically or publicly dominant in each media discourse.

In our study, we identified the dominant social agenda, which was nominalized as human rights media discourse. This choice is caused by the fact that human rights protection is influenced by what is happening between the authorities and an individual. And in this case, media publications reflected not only the decisions of the authorities, which either violated or protected the rights of women in the army, but also public (women's) reaction to them. And since each media raised the issue of women's rights in its publications, we have identified human rights media discourse as the predominant one.

Thus, we introduced methodological innovation by combining critical discourse analysis with agenda-setting theory using an integrative approach in scientific research. Hence, successfully passing two levels of our critical discourse analysis, we move to the third level – social practice analysis.

Based on the structure of subject-object communications, we argue that in our study mass communication system between the politicians and the public through media had a binary feedback. On the one hand, political actors, through their actions (decision-making, adoption of legal acts), established political agenda (and, accordingly, political discourse) through their media messages to the audience of citizens. In this case, orders issued by military units, as well as by the Ministry of Defense of Ukraine prohibiting to hire women on numerous positions in the Armed Forces of Ukraine, had to be communicated by media to the audience. A part of the audience, which consisted primarily of women volunteers, female servicemen, volunteers, activists and other citizens, negatively perceived such decisions of the government institutions and reacted to it through protest actions with the help of the «Invisible Battalion» initiative.

Thus, the reverse direction of the system of mass communication was established – this time between the public and politicians, forming the binary nature of such interaction. In particular, the public, i.e women, now as a communicator, not a recipient, through the «Invisible Battalion» initiative and holding protests against the decisions of the Ministry of Defense of Ukraine regarding women's access to positions in the army, created messages for the government institutions through media. And finally, as our analysis of media publications showed, authorities reacted to women's demand to protect their rights by abolishing discriminatory orders and by the end of 2018 adopted a law on creating equal conditions and opportunities for service of women and men in the Armed Forces of Ukraine.

Thus, as one can see, the order of discourse initially was influenced by the domination of political media discourse, as well as political agenda, and then – human rights media discourse, as well as public agenda. The genres of discursive practices remained unchanged, but the order of discourse was defined as one in which human rights media discourse dominates.

Based on this, we transfer to the second component of social practices analysis – the definition of non-discriminatory structures and relationships. In order to do this, we use the integrated approach we have already proposed for critical discourse analysis and agenda-setting theory, applying traditionally used in our methodology terms of hegemony and ideology.

Critical discourse analysis is used to reveal the relationship between power, language and ideology. Since the struggle of discourses to establish hegemony in the media environment is inextricably linked with ideology, we, in our study, have come to the following conclusion. Since discourse represents social inequality, public opinion (in our study – discriminated women) started competing for its agenda with the politicians. In the case of women fighting for their rights in the army, there was a struggle between human rights discourse and the ideology of feminism and political discourse with the ideology of paternalism.

In this case, we use the term paternalism because it means a system of relations based on the authority and control of the state over its citizens, by analogy with the patronage behavior of a father in relation to his own children. In terms of terminology, the patriarchal society, through state power, discriminated women, especially in an area which in Ukraine is traditionally ruled by men – military service. In contrast, women who were discriminated on the basis of sex while defending their rights opposed the ideology of feminism to the ideology of paternalism. Media were obliged to respond to such manifestations in society, due to this fact in publications under review we observe struggle of discourses. Hence, according to concepts of content and form, the content is a struggle of paternalistic and feminist discourses, as to the form it is a struggle of political and human rights discourses and, accordingly, of political and social agendas. Media were in the middle, being real actors and moderators between the authorities and society. In the conflict situation of discrimination women have won in defending their rights to gain access to positions in the army during the armed conflict in eastern Ukraine – and, accordingly, human rights discourse has triumphed in the media environment in our study.

Now, having successfully passed the preliminary stages of our study, we are moving to the last stage of critical discourse analysis – providing recommendations. Guided by the concepts of «technology of discourse» and critical awareness of language, we want to draw the attention of scientists and journalists-practitioners to the following aspects. First, it is important to critically treat creation of own scientific and journalistic publications. It is important to master the science of logic, formal and informal, which will contribute to critical thinking necessary for those who cover in their publications' topics of law enforcement, politics, gender and media. Secondly, it is not necessary for media to enhance the existing inequality in society and discrimination of certain groups of people in their texts. If in the future there will be a threat to the equality of women and men, media should not only inform, but create a balance of points of view (but not at the expense of harassing a particular group of people or individuals), not to create discriminatory texts, but to help resolve the emerging social inequality. Media should remember that they are not only presenters but also actors – they not only present reality, but also construct it. Finally, we hope that this study contributes to the development of international media studies about Ukraine as well as contributes positively to the establishment of equality in rights, freedoms and opportunities for women and men in all domains of life in Ukraine.

4. Conclusions

Studying women's representation in human rights media discourse during the armed conflict in the east of Ukraine in 2014–2019, we conducted all research stages through applying the approach of critical discourse analysis. In particular, we analyzed the texts of Ukrainian media to

find out the elements of transitivity, levels of agentivity, degrees of modality, and presence of feminities.

At the same time discursive practice of using genres, interdiscursivity and intertextuality has been identified. Thus, all media groups used different types of genres – art-journalistic, analytical, and informational; in the quantitative sense the last one dominated. A high level of interdiscursivity is identified, first of all, the combination of political and human rights discourses. In addition, an intertextual chain was discovered in all analyzed publications that were related not only thematically but also by such element of network intertextuality as a hyperlink.

Moreover, for the first time, we conducted social practice analysis applying methodological innovation by combining critical discourse analysis with Agenda-Setting Theory using an integrative approach in scientific research. In particular, it has been established that since media discourse recreates social inequality, public representatives competed for their agenda with the politicians. It was found that in conditions when women protect their rights in the army during armed conflicts, there is also a struggle between human rights discourse with the ideology of feminism and political discourse with the ideology of paternalism. Women in this conflict have been protecting their rights to gain access to positions in the army during an armed conflict in the east of Ukraine and, accordingly, human rights discourse has triumphed in the media environment in our study.

In the end, we provided recommendations to scholars and journalists on topics related to armed conflicts, human rights protection, politics, covering gender in the media.

Competing interests

The authors declare that they have no competing interests.

5. Список використаних джерел

1. Жінки та чоловіки: стало відомо, кого в Україні більше // Українські національні новини. URL: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1737420-zhinki-ta-choloviki-stalo-vidomo-kogo-v-ukrayini-bilsh> (дата доступу: 30.05.2019).
2. Macharia, S., Moriniere, P. (2012). Book 1: Conceptual Issues. In: A manual on gender-ethical journalism and appropriate media company policies. World Association for Christian Communication (WACC) and International Federation of Journalists (IFJ), pp. 4–5.
3. Сидоренко, Н., Волобуєва, А., Остапенко, Н. (2012) Гендерні ресурси українських мас-медіа: матеріали до спецкурсу // К.: ВПЦ «Київський університет», 39 с..
4. Klimava, H. (2016). The Ukraine Crisis as Represented in the News: A Critical Discourse Analysis. Master's Dissertation, Universitat Autònoma de Barcelona, Spain.
5. Baltz, A.(2014). Through a medialens – The Crimean Crisis. D-Essay 15 hp, Umeå University, Sweden.
6. Кожемякин, Е. (2010). Массовая коммуникация и медиадискурс: к методологии исследования // Научный вестник Белгородского государственного университета. Сер.: Гуманитарные науки, № 6 (12), С. 13–21.
7. Fairclough, N. (1995). Critical discourse analysis: The critical study of language. London: Longman.
8. Fairclough, N. (1992). Discourse and Social Change. Cambridge: Polity.
9. Fairclough, N. (1995). Media discourse. London: Edward Arnold.
10. Jorgensen, M., Phillips, L. (2002). Fairclough's critical discourse analysis. In: Discourse analysis as Theory and Method. London: SAGE Publications, pp. 64–89.
11. Гендерна рівність // Дім ООН в Україні. URL: <http://www.un.org.ua/ua/nasha-roboita/gender> (дата доступу: 30.05.2019).

12. «Марш невидимого батальйону»: Генштаб скасував наказ про відмову приймати жінок на контракт ЗСУ // Новинарня. URL: <http://www.novynarnia.com/2016/01/21/marsh-nevidimogo-batalyonu-genshtab-skasuvav-nakaz-pro-vidmovu-priynyattya-zhinok-na-kontrakt-zsu> (дата доступу: 30.05.2019).
13. На службу до ЗСУ заборонили брати жінок – наказ // Новинарня. URL: <http://www.novynarnia.com/2016/01/14/na-sluzhbu-do-zsu-zaboroneno-brati-zhinok-nakaz> (дата доступу: 30.05.2019).
14. «Гендерна війна» за визнання у ЗСУ: марш «Невидимого батальйону» та відповідь Міноборони // Povaha. URL: <http://www.povaha.org.ua/henderna-vijna-za-vyznannya-u-zbrojnyh-sylah-marsh-nevydymoho-bataljonu-ta-vidpovid-ministerstva-oborony> (дата доступу: 30.05.2019).
15. Ми не є куховарки, ми є рівноправні воїни, – активістка // Громадське радіо. — URL: <http://www.hromadske.radio/news/2016/01/21/my-ne-ye-kuhovarky-my-ye-rivnopravni-vouiny-aktyvistka> (дата доступу: 30.05.2019).
16. Жінки у ЗСУ зможуть служити снайперками, розвідницями та командирами БМП // Громадське радіо. URL: <http://www.hromadske.radio/podcasts/rankova-hvylja/zhinky-u-zsu-zmozhut-sluzhyty-snayperkamy-rozvidnycyamy-ta-komandyramy-bmp> (дата доступу: 30.05.2019).
17. У 2014 році мені потрібно було довести чоловікам, що я можу бути частиною штурмової групи, і я це зробила – Андріана Сусак // Громадське радіо. URL: <http://www.hromadske.radio/publications/u-2014-m-meni-potribno-bulo-dokazaty-cholovikam-shcho-ya-mozhu-buty-chastynoyu-shturmovoyi-grupy-i-ya-ce-zrobyla-andriana-cysak> (дата доступу: 30.05.2019).
18. «Я в розвідці, та офіційно мені запропонували посаду кухарки» – Берлінська // Інформаційний центр з прав людини. URL: <http://www.humanrights.org.ua/material/ja-pracuju-u-rozvidci-ale-na-oficijnomu-rivni-meni-zaproponovali-posadu-kuharki-berlinska> (дата доступу: 30.05.2019).
19. Міноборони дозволило жінкам офіційно служити снайперками, розвідницями та командирами БМП // Інформаційний центр з прав людини. URL: <http://www.humanrights.org.ua/material/minoboroni-dozvolilo-zhinkam-oficijno-sluzhiti-snajperkami-rozvidnicjamy-ta-komandirami-bmp> (дата доступу: 30.05.2019).
20. Жінщинам разрешили займатись 63 дополнительными должностями в армии // Центр інформації про права людини. URL: <http://www.humanrights.org.ua/material/preview/zhinkam-dozvolili-zajmati-63-dodatkovy-posadi-v-armiji> (дата доступу: 30.05.2019).
21. Закон про рівні права жінок і чоловіків на військовій службі набув чинності // Інформаційний центр з прав людини. URL: <http://www.humanrights.org.ua/material/zakon-pro-rivni-prava-zhinok-i-cholovikiv-na-vijskovij-sluzhbi-nabuv-chinnosti> (дата доступу: 30.05.2019).
22. «Невидимий батальйон» виходить з темряви. У Києві презентували документальну стрічку про жінок на війні //Лівий берег. URL: <http://www.lb.ua/blog/olena-zadorozhna/383044-nevidimiy-batalyon-vihodit-z.html> (дата доступу: 30.05.2019).
23. Право на війну // Лівий берег. URL: <http://www.lb.ua/society/2017/11/16/382062-pravo-viynu.html> (дата доступу: 30.05.2019).
24. Війна поза гендером. Як жінки несуть службу у лавах Збройних Сил України // Лівий берег. URL: <http://www.lb.ua/society/2017/11/29/383330-vijna-pozu-genderom-yak-zhinki-nesut.html> (дата доступу: 30.05.2019).
25. Порошенко урівняв в правах жінок і чоловіків для служби в армії: підписан закон // Сьогодні. URL: <http://www.segodnya.ua/politics/poroshenko-urovnyal-v-pravah->

zhenshchin-i-muzhchin-dlya-sluzhby-v-armii-podpisan-zakon-1179219.html (дата доступу: 30.05.2019).

26. Верховна Рада України урівняла права жінок і чоловіків в армії // DeutscheWelle. URL: <http://www.dw.com/uk/verhovna-rada-ukraïnski-y-pidtrimku-prava-zhink-i-cholovikiv-v-armiya/a-45384157> (дата доступу: 30.05.2019).

Надійшла до редколегії 16.04.2020

References

1. Ukrayinski natsionalni novyny (2018). Women and men: it became known who's got more in Ukraine. Available at: www.unn.com.ua/uk/news/1737420-zhinki-ta-choloviki-stalo-vidomo-kogo-v-ukrayini-bilshe (accessed 30 May 2019).
2. Macharia, S., Moriniere, P. (2012). Book 1: Conceptual Issues. In: A manual on gender-ethical journalism and appropriate media company policies. World Association for Christian Communication (WACC) and International Federation of Journalists (IFJ), pp. 4–5.
3. Sydorenko, N., Volobuieva, A., Ostapenko, N. (2012). Gender orientations of the Ukrainian mass media. In: The Gender Resources of Modern Mass Media: Textbook. Kyiv: Publishing and printing center «Kyiv University», p.39.
4. Klimava, H. (2016). The Ukraine Crisis as Represented in the News: A Critical Discourse Analysis. Master's Dissertation, Universitat Autònoma de Barcelona, Spain.
5. Baltz, A. (2014). Through a media lens – The Crimean Crisis. D-Essay 15 hp, Umeå University, Sweden.
6. Kozhemyakin, E. (2010). Mass communication and media discourse: towards a research methodology. Scientific Gazette of Belgorod State University. Series: Humanities 6(12), pp. 13–21.
7. Fairclough, N. (1995). Critical discourse analysis: The critical study of language. London: Longman.
8. Fairclough, N. (1992). Discourse and Social Change. Cambridge: Polity.
9. Fairclough, N. (1995). Media discourse. London: Edward Arnold.
10. Jorgensen, M., Phillips, L. (2002). Fairclough's critical discourse analysis. In: Discourse analysis as Theory and Method. London: SAGE Publications, pp. 64–89.
11. UN House in Ukraine. Gender Equality. Available at: <http://www.un.org.ua/ua/nasha-robota/gender> (accessed 30 May 2019).
12. Novynarnya (2016). «The March of the Invisible Battalion»: The General Staff canceled the order to refuse to accept women for the contract of the Armed Forces. PHOTOS. Available at: www.novynarnia.com/2016/01/21/marsh-nevidimogo-batalyonu-genshtab-skasuvav-nakaz-pro-vidmovu-priynyattya-zhinok-na-kontrakt-zsu (accessed 30 May 2019).
13. Novynarnya (2016). The Armed Forces of Ukraine banned women to serve in the army – order. Available at: www.novynarnia.com/2016/01/14/na-sluzhbu-do-zsu-zaboroneno-brati-zhinok-nakaz (accessed 30 May 2019).
14. Povaha (2016). «Gender war» for recognition in the Armed Forces: The march of the «Invisible Battalion» and the response of the Ministry of Defense. Available at: www.povaha.org.ua/henderna-vijna-za-vyznannya-u-zbrojnyh-sylah-marsh-nevydymoho-bataljonu-ta-vidpovid-ministerstva-oborony (accessed 30 May 2019).
15. Hromadske Radio (2016) We are not cooks, we are equal soldiers – an activist. Available at: www.hromadske.radio/news/2016/01/21/my-ne-ye-kuhovarky-my-ye-rivnopравни-voyiny-aktyvistka (accessed 30 May 2019).
16. Hromadske Radio (2016). Women in the Armed Forces of Ukraine will be able

to serve as snipers, intelligence officers and IFV commanders. Available at: www.hromadske.radio/podcasts/rankova-hvylya/zhinky-u-zsu-zmozhut-sluzhyty-snayperkamy-rozvidnycyamy-ta-komandyramy-bmp (accessed 30 May 2019).

17. Hromadske Radio (2019). In 2014, I had to prove to men that I could be a part of the assault team, and I did it – Andriana Susak. Available at: www.hromadske.radio/publications/u-2014-m-meni-potribno-bulo-dokazaty-cholovikam-shcho-ya-mozhu-buty-chastynoyu-shturmovoyi-grupy-i-ya-ce-zrobyla-andriana-susak (accessed 30 May 2019).

18. Human Rights Information Center (2015). «I was in reconnaissance, but officially I was offered the position of cook» – Berlinska. Available at: www.humanrights.org.ua/material/ja_pracjuju_v_rozvidci_ale_na_oficijnomu_rivni_meni_zaproponuvali_posadu_kuharki_berlinska (accessed 30 May 2019).

19. Human Rights Information Center (2016). The Ministry of Defense allowed women to officially serve as sniper, reconnaissance and IFV commanders. Available at: www.humanrights.org.ua/material/minoboroni_dozvolilo_zhinkam_oficijno_sluzhiti_snajperkamy_rozvidnicjami_ta_komandirami_bmp (accessed 30 May 2019).

20. Human Rights Information Center (2016). Women were allowed to occupy 63 additional positions in the army. Available at: www.humanrights.org.ua/material/preview/zhinkam_dozvolili_zajmati_63_dodatkovy_posady_v_armiji (accessed 30 May 2019).

21. Human Rights Information Center (2018). The Law on Equal Rights of Women and Men in the Military Service came into force. Available at: www.humanrights.org.ua/material/zakon_pro_rivni_prava_zhinok_i_cholovikiv_na_vijsko_vij_sluzhbi_nabuv_chinnosti (accessed 30 May 2019).

22. Livyy bereh (2017). «Invisible Battalion» comes out of the darkness. In Kyiv, a documentary film about women in the war was presented. Available at: www.lb.ua/blog/olena_zadorozhna/383044_nevidimiy_batalyon_vihodit_z.html (accessed 30 May 2019).

23. Livyy bereh (2017). The Right to War. Available at: www.ukr.lb.ua/society/2017/11/16/382062_pravo_vyynu.html (accessed 30 May 2019).

24. Livyy bereh (2017). The war is out of gender. As women are serving in the ranks of the Armed Forces of Ukraine. Available at: www.ukr.lb.ua/society/2017/11/29/383330_vyna_poza_genderom_yak_zhinki_nesut.html (accessed 30 May 2019).

25. Segodnya (2018). Poroshenko aligned the rights of women and men to serve in the army: the law is signed. Available at: www.ukr.segodnya.ua/politics/poroshenko-urovnyal-v-pravah-zhenschin-i-muzhchin-dlya-sluzhby-v-armii-podpisan-zakon-1179219.html (accessed 30 May 2019).

26. Deutsche Welle (2018). The Verkhovna Rada of Ukraine equated the rights of women and men in the Army. Available at: www.dw.com/uk/верховна-рада-україни-урівняла-права-жінок-і-чоловіків-в-армії/a-45384157 (accessed 30 May 2019).

Submitted 16.04.2020

<https://doi.org/10.17721/2312-5160.2019.26.28-40>

UDC 81'373.21:316.773.4

Urbanonymic Acts in the Context of Modern Information Wars: Symbolic and Communicational Functions

Dmytro Danylchuk *

*PhD. (philol. sci), Associate Professor
Department of Language and Stylistics, Institute of Journalism,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
36/1 Illienka St., Kyiv, 04119, Ukraine,*

** Corresponding author's e-mail address: dimidan@ukr.net*

ABSTRACT

The study is relevant due to the need for effective diagnosis of such manifestations of the information war, they have the external form of memorial urbanonymic acts (name and renaming). Revealing of the hidden essence of an urban anonymous act is possible provided that it is properly described in terms of the social communication theory and a corresponding analysis of both the structure and functions of the act itself as well as the associated media texts. This should contribute, on the one hand, to counteract hostile acts of information war disguised as urbanonymic memorial changes, and, on the other hand, to use, consciously and systematically, similar tools of information influence. The theoretical significance of this intelligence is to expand the application field of the theory of social communication and social communication science as a whole due to urbanonymy as one of the channels of mass communication. The purpose of the research is to describe this category of urbanonymic acts, to determine their functions in the aspect of social communication, to propose the criteria for distinguishing the analyzed denominations from the general array of names and renames in urbanonymy. The study used the following methods: descriptive – to determine the type of urbanonymic acts and to determine the factors that influence the acquisition of the character of the démarches to foreign countries; methods of analysis and synthesis – in order to formulate criteria for the presence in the act of signs of a foreign policy demarche; empiric analysis and structural-functional analysis – to reveal the information and socio-political context of the urbanonyma changes and to clarify their functional characteristics. As a result of the analysis of urbanonymic renamings in Ukraine during 2014–2019, criteria have been formulated which allowed to distinguish urbanonymic acts with signs of foreign policy demarche. The functions of such acts in the context of modern information wars are defined, in particular the key role of symbolic and communication functions is substantiated.

KEYWORDS: urbanonymy; urbanonymic act; information wars; demarche

УДК 81'373.21:316.773.4

Урбанонімічні акти в контексті сучасних інформаційних війн: символічна і комунікаційна функції

Данильчук Дмитро Васильович, Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат філологічних наук, доцент

Резюме

Актуальність дослідження зумовлена потребою ефективного діагностування таких проявів інформаційної війни, які мають зовнішню форму меморативних урбанонімічних актів (найменування та перейменування). Виявлення прихованої сутності урбанонімічного акту можливе за умови належного його опису в термінах теорії соціальних комунікацій та відповідного аналізу як структури й функцій самого акту, так і пов'язаних із ним медіатекстів. Це має посприяти, з одного боку, протидії ворожим актам інформаційної війни, замаскованим під урбанонімічні зміни меморативного характеру, а з другого – усвідомлено й системно використовувати аналогічні інструменти інформаційного впливу. Теоретичне значення цієї розвідки полягає в розширенні поля застосування теорії соціальних комунікацій і науки про соціальні комунікації в цілому за рахунок урбанонімії як одного з каналів масової комунікації. *Метою* розвідки є опис цієї категорії урбанонімічних актів, встановлення їхніх функцій в аспекті соціальної комунікації, визначення критеріїв для виокремлення аналізованих реномінацій із загального масиву найменувань та перейменувань в урбанонімії. У процесі дослідження було використано такі методи: описовий – для визначення типу урбанонімічних актів та встановлення чинників, що впливають на набуття ними характеру демаршів на адресу іноземних країн; методи аналізу й синтезу – з метою формулювання критеріїв наявності в акті ознак зовнішньополітичного демаршу; емпіричний і структурно-функціональний аналіз – для виявлення інформаційного та суспільно-політичного контексту розглядуваних урбанонімічних змін й визначення їхніх функціональних характеристик. У результаті аналізу здійснених в Україні й за кордоном протягом 2014–2019 рр. урбанонімічних реномінацій сформульовано критерії, які дозволяють виокремлювати урбанонімічні акти з ознаками зовнішньополітичного демаршу. Визначено функції таких актів у контексті сучасних інформаційних війн, зокрема обґрунтовано ключову роль символічної та комунікаційної функцій.

Ключові слова: урбанонімія; урбанонімічний акт; інформаційні війни; демарш.

Данильчук Д. В. Урбанонимические акты в контексте современных информационных войн: символическая и коммуникационная функции

Актуальность исследования обусловлена необходимостью эффективного диагностирования таких проявлений информационной войны, которые имеют внешнюю форму меморативных урбанонимических актов (наименование и переименование). Выявление скрытой сущности урбанонимического акта возможно при условии надлежащего его описания в терминах теории социальных коммуникаций и соответствующего анализа как структуры и функций самого акта, так и связанных с ним медиатекстов. Это должно способствовать, с одной стороны, противодействию враждебным актам информационной войны, замаскированным под урбанонимические изменения меморативного характера, а с другой – осознанно и системно использовать аналогичные инструменты информационного воздействия. Теоретическое значение этого исследования заключается в расширении поля применения теории социальных коммуникаций и науки о социальных коммуникации в целом за счет урбанонимии как одного из каналов массовой коммуникации. *Целью* исследования является

ся описание этой категории урбанонимических актов, установление их функций в аспекте социальной коммуникации, определение критериев для выделения рассматриваемых реноминаций из общего массива наименований и переименований в урбанонимии. В процессе работы были использованы следующие методы: описательный – для определения типа урбанонимических актов и установления факторов, влияющих на приобретение ими характера демаршей в адрес иностранных государств; методы анализа и синтеза – с целью формулирования критериев наличия в акте признаков внешнеполитического демарша; эмпирический и структурно-функциональный анализ – для выявления информационного и общественно-политического контекста рассматриваемых урбанонимических изменений и определения их функциональных характеристик. В результате анализа проведенных в Украине и за рубежом в течение 2014–2019 гг. урбанонимических реноминаций сформулированы критерии, позволяющие выделять урбанонимические акты с признаками внешнеполитического демарша. Определены функции таких актов в контексте современных информационных войн, в частности обоснована ведущая роль символической и коммуникационной функций.

Ключевые слова: урбанонимия; урбанонимический акт; информационные войны; демарш

1. Вступ

Останнім часом в інформаційному просторі дедалі частіше з'являються повідомлення про такі перейменування чи найменування вулиць, майданів, скверів тощо, які містять у собі ознаки символічних актів стосовно інших держав або щодо певних політичних сил у них. У дипломатичній практиці існує поняття демаршу (франц. *démarche*), під яким розуміються заходи держави, спрямовані на те, щоб застерігати від певних дій представників іншої держави або спонукати їх зайняти певну позицію, надати підтримку тощо [1, 234]. Словник Мерріам-Вебстер (<https://www.merriam-webster.com/dictionary/>) визначає *демарш* як «a diplomatic or political initiative or maneuver; a petition or protest presented through diplomatic channels (дипломатичну чи політичну ініціативу або маневр; прохання або протест, подані через дипломатичні канали)». Демарш може містити виражене в письмовій або усній формі прохання, застереження, протест тощо, реалізуючи як символічну, так і комунікаційну функції. Існує й побутове значення цього терміна: різкий, несподіваний вчинок, випад.

Безумовно, у чистому вигляді демарш існує лише в межах дипломатичної практики і здійснюється за допомогою специфічних для останньої засобів і прийомів, цілком узвичаєних та конвенційних із погляду міжнародного права й дипломатичного етикету. Проте неможливо ігнорувати той факт, що протягом останніх десятиріч, а надто – кількох останніх років, практика міждержавних відносин зазнала суттєвих змін у бік дедалі більшої демократизації чи, точніше сказати, деформалізації (наприклад, «твінтер-дипломатія» Дональда Трампа і т.п.).

Слід робити поправку й на «гібридизацію» світової політики, коли, приміром, дві сусідні країни, перебуваючи в стані збройного конфлікту між собою й ведучи інформаційну війну, при цьому зберігають двосторонні дипломатичні відносини, економічні, гуманітарні контакти. У таких випадках (як-от під час нинішнього російсько-українського протистояння) зовнішньополітичні демарші можуть набувати нетрадиційних форм, здійснюватись не явно й безпосередньо від імені держави, а приховано – за посередництва громадських активістів та мас-медіа.

Актуальність дослідження зумовлена потребою ефективного діагностування таких проявів інформаційної війни, які, маючи зовнішню форму меморативних урбанонімічних актів (найменування та перейменування об'єктів урбанонімії), спрямовані на досягнення соціальнокомунікаційного впливу на аудиторію всередині та (або) за межами країни. Ви-

явлення цієї прихованої сутності урбанонімічного акту можливе за умови належного його опису в термінах теорії соціальних комунікацій та відповідного аналізу як структури й функцій самого акту, так і пов'язаних із ним медіатекстів.

Із практичного погляду такий підхід до явищ урбанонімії дозволить, по-перше, виробити в подальшому стратегію й тактику протидії ворожим актам інформаційної війни, замаскованим під найменування та перейменування меморативного характеру, по-друге, усвідомлено, системно, а отже – й більш ефективно, використовувати аналогічні інструменти інформаційного впливу. Крім того, вивчення урбанонімічних актів із залученням апарату науки про соціальні комунікації, на нашу думку, посприє виробленню більш критичного ставлення медіасередовища та суспільства в цілому до цілей і завдань ініціаторів таких актів, дозволить удосконалити практику назвоначання, що є важливим у контексті суспільного обговорення топонімічної політики центральних і місцевих органів влади. Нарешті, теоретичне значення цієї розвідки полягає в розширенні поля застосування теорії масової комунікації і науки про соціальні комунікації в цілому, адже відкриває можливість для розгляду урбанонімії як одного з каналів комунікаційного впливу, у межах якого урбанонімі виступають своєрідними медіа, наявні всі інші основні складники комунікаційного акту – комунікант, комунікат (адресат) та повідомлення і який, у більшості випадків, функціонує за принципом «віяльної» комунікації.

Було проаналізовано 1780 урбанонімічних актів, здійснених протягом 2014 – 2019 років у Києві, Харкові та Дніпрі (зокрема, в Києві – 223, Харкові – 830, Дніпрі (до 2016 – Дніпропетровськ) – 727).

У вказаний період відбувалася реалізація норм Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» (набув чинності 2015 року). У цей же час розгорталися події російсько-української війни (Війна на Сході України), окупації та анексії Криму з боку Російської Федерації й окупації нею ж частини територій материкової України, що супроводжувалося активізацією пропагандистських і контрпропагандистських заходів та інших актів інформаційної війни з обох боків. Таким чином, робоча гіпотеза полягала в тому, що під час масштабних декомунізаційних перейменувань у найбільших мегаполісах України (так званих містах-мільйонниках) було реалізовано певну кількість урбанонімічних актів, які за своєю суттю були зовнішньополітичними демаршами стосовно країни-агресора – компонентами інформаційної війни (контрвійни).

Інші два українські міста з кількістю населення понад 1 млн мешканців (Донецьк і Одеса) не було взято до розгляду з таких причин: Донецьк із квітня 2014 де-факто, а з листопада 2014 року де-юре є містом, непідконтрольним державній владі України (відповідно до затвердженого Урядом України переліку тимчасово окупованих населених пунктів), до того ж протягом періоду, обраного для дослідження, в цьому місті не здійснювалося урбанонімічних перейменувань; в Одесі переважну більшість декомунізаційних перейменувань було реалізовано ще в 1990-х роках (так само, як і в населених пунктах західних регіонів України), тож ці зміни неможливо співвіднести з перебігом інформаційної війни між Росією та Україною в 2010-х роках.

2. Теоретичне підґрунтя

Питання змін урбанонімів у загальному контексті топонімічної проблематики досліджували українські науковці Оксана Галай, Сергій Грабовський, Анатолій Загнітко, Юрій Карпенко, Людмила Малес, Микола Махортих, Лідія Пономаренко, Олександр Різник, Наталія Терес, Марина Цілина; закордонні вчені – Джоел Вайнтрауб, Михайло Горбаневський, Девід Кес, Стівен Моурс, Едуард Мурзаєв, Володимир Нерознак, Володимир Никонов, Ярослав Рудницький, Олександра Суперанська та ін.

Зокрема, вплив ідеологічних чинників, змін суспільно-політичного устрою держави на урбанонімікон окремих населених пунктів чи країн у цілому висвітлено в працях В. Нерознака та М. Горбаневського [2], Л. Малес [3], О. Різника [4], О. Галай [5], однак ці дослідники не аналізували символічні зміни урбанонімів з погляду наявності в них ознак зовнішньополітичного демаршу чи подібних до нього форм комунікаційних актів.

Загалом у студіях над топонімією, особливо в опублікованих на пострадянському просторі, переважає аналіз власних назв – їхньої структури, походження, функцій тощо, і лише іноді дослідники виходять за межі розгляду **онімів** та аналізують ті чи ті аспекти **процесу** зміни чи надання цих онімів, тобто вивчають урбанонімічні **акти**. Однак і в цих випадках бракує комунікаційного підходу до цих явищ, вочевидь, комунікаційних за своєю природою, натомість до них застосовують інструментарій інших наукових дисциплін – лінгвістики (але не комунікативної), історії, географії, соціології, культурології, політології тощо.

Натомість у західних джерелах комунікаційний підхід до топонімії можна простежити в багатьох розвідках 2000-х – 2010-х років. Так, Дж. Вултінахо і Л. Берг розглядають акт найменування й перейменування географічних і топографічних об'єктів як «a socially embedded act, one that involves power relations (соціально зумовлений акт, який включає в себе відносини влади)» [6, 9]. Це повною мірою стосується і актів найменувань та перейменувань в урбанонімії як однієї зі структурних частин топонімічної системи (надалі вживатимемо щодо таких явищ термін «урбанонімічний акт»). Разом із тим «акт присвоєння назв вулицям та будівлям створює цілісний і упорядкований міський простір, необхідний в умовах сучасного врядування» [7, 457].

3. Методи дослідження

Із метою формулювання критеріїв наявності в урбанонімічному акті ознак зовнішньополітичного демаршу було використано методи аналізу й синтезу. Для визначення типу урбанонімічних актів, опису їх та встановлення чинників, що впливають на набуття ними характеру демаршів щодо іноземних країн, застосовано описовий метод, а також аналіз й синтез. Також застосовано методи емпіричного та структурно-функціонального аналізу, що дозволило виявити інформаційний та суспільно-політичний контекст розглядуваних урбанонімічних змін, а отже – встановити їхні функціональні й сутнісні характеристики.

4. Результати та обговорення

У Вашингтоні (округ Колумбія, США) 27 лютого 2018 р. було перейменовано частину вулиці *Wisconsin Avenue* біля посольства Російської Федерації на площу *імені Бориса Немцова* (*Boris Nemtsov Plaza*) (див. про це, наприклад, у публікації [8]). Прикметно, що в 1984 р. частину іншої вулиці – 16-ї (*16th Street NW*) – неподалік тогочасного посольства СРСР було названо ім'ям Андрія Сахарова (*Andrei Sakharov Plaza*), про що згадується в цій же публікації. Обидва ці урбанонімічні акти спостерігачі у США й інших країнах розцінили як символічні жести стосовно Радянського Союзу (у 1984 р.) та його правонаступниці – Російської Федерації (у 2018 р.). І хоча практично ніколи у таких випадках суб'єкти найменування/перейменування прямо не зазначають таку його мету (здебільшого в документах подається «з метою увічнення...» або «для вшанування пам'яті...»), загальний зовнішньополітичний контекст подій доволі однозначно вказує на наявність тут інтенції до певного впливу на країну-адресата демаршу. Власне, те, що певна заява, той чи той вчинок є демаршем, можна встановити шляхом аналізу контексту та через інтерпретацію змісту й форми самого ймовірного демаршу; додатковими індикаторами (особливо у випадку урбанонімічних актів) можуть бути заяви офіційних

речників, а частіше – представників громадськості, наприклад ініціаторів, прибічників перейменування тощо. Варто брати до уваги характер коментарів із цього приводу в медіа, блогосфері, взагалі суспільний резонанс. І, звичайно ж, необхідно аналізувати реакцію ймовірного комуніката прихованого послання, яке за посередництва засобів топонімії, а саме – у формі урбанонімічного акту, одна країна надсилає іншій.

Реакція з російського боку ще на момент внесення (січень 2018 р.) до міського конгресу м. Вашингтон проекту найменування на честь Бориса Немцова була гранично виразною й доволі однозначною. Це було сприйнято представниками найвищих владних інституцій Росії виключно як «ворожий акт» щодо неї, як «втручання у внутрішні справи РФ» (перший заступник голови Комітету Держдуми з міжнародних справ Д. Новиков), як «брутальне й жорстке рішення ... на зло Москві» (голова цього ж комітету Л. Слуцький), «абсолютно даремний, безглуздий крок... це аморально» (перший заступник голови міжнародного комітету Ради федерації В. Джабаров) та ін. Очільник ще одного комітету Держдуми – у справах фізичної культури, туризму й молоді – М. Дегтярьов – запропонував мерії Москви змінити поштову адресу посольства США в Росії на «Північноамериканський тупик» (цитуються за [9]).

Теоретично можна було б припустити, що представники Російської Федерації хибно витлумачили звичайний акт меморіалізації, здійснений в іншій країні. Проте самі ініціатори й прихильники найменування «Борис Немцов Плаза» чітко артикулювали сенс цієї події – зокрема, сенатор-республіканець від штату Флорида Марко Рубіо заявив на відкритті площі: «Вуличний знак просто поряд із посольством Росії тривалий час слугуватиме нагадуванням Володимиру Путіну та тим, хто його підтримує, що вони не можуть використовувати вбивства, насильство й залякування, щоб змусити замовкнути голоси свободи» [8].

Зауважимо, що в обох згаданих вище випадках особи, на честь яких було надано назви, були всесвітньо відомими діячами, опозиційно налаштованими до кремлівського режиму, особливої ж дошкульності ці демарші набували з огляду на розташування об'єктів найменування – безпосередньо неподалік дипломатичних представництв країни-адресата повідомлення.

Непоодинокі приклади урбанонімічних актів такого роду спостерігаємо і в Україні, особливо в останні п'ять років, у період гострого конфлікту з Росією. *Повітрофлотський* проспект у Києві, на якому розташоване посольство РФ, з 2014 року не раз пропонували перейменувати, попри те, що теперішня назва цієї магістралі жодним чином не суперечить вимогам т. зв. закону про декомунізацію (йдеться про норми Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», 2015 р.), не є немилозвучною чи важкою для вимови, не дублює інших топонімів у межах міста і т. ін. Єдиною причиною, з якої назва цього проспекту стає об'єктом можливої зміни, очевидно, є бажання висловити негативне ставлення до сучасної Росії шляхом надання магістралі певної назви, більш або менш неприйнятної для офіційної Москви.

Ще у вересні 2015 р. міський голова Києва Віталій Кличко на зустрічі з дочкою Б. Немцова заявив, що «найближчим часом у Києві одну з вулиць, скоріш за все Повітрофлотський проспект, назвуть іменем Бориса Немцова». Жанна Немцова у відповідь «підтримала ідею перейменувати **саме Повітрофлотський проспект, на якому розташоване сьогодні російське посольство**» (виділено автором. – Д. Д.) [10]. А вже 01 березня 2016 р. депутатська фракція «Солідарність» у Київській міській раді офіційно внесла пропозицію перейменувати на честь Б. Немцова частину Повітрофлотського проспекту – від проспекту Перемоги до Солом'янської площі (тобто саме той відтинок, де розташоване диппредставництво РФ). Утім, члени Комісії з найменувань рекомендували дібрати іншу вулицю для найменування (протокол № 4 засідання 02 березня 2016 р. [11]). На громадське обговорення киян було винесено пропозиції назвати ім'ям Немцова: 1) безіменну площу на

Вигурівщині-Троєщині (період обговорення: травень-липень 2016 р.); 2) безіменний сквер безпосередньо біля російського посольства – на розі Повітрофлотського проспекту і вулиці Сурикова (січень-березень 2018 р.). Останню пропозицію було реалізовано в листопаді 2018 р. [12].

До слова кажучи, група мешканців Праги спрямувала міській владі столиці Чехії петиції з проханням надати ім'я вбитого російського опозиціонера нинішній *Каштановій* площі – так само перед російською амбасадю [13], а міська рада Вільнюса ухвалила 23 травня 2018 р. назвати сквер перед посольством Росії на честь Немцова [14]. Характерною є реакція посла РФ у Литовській Республіці, який назвав цей крок «некоректним» і, визнаючи суверенне право литовської влади називати об'єкти на своїй території, висловив думку, що «місце розташування такого пам'ятного об'єкта могло бути іншим, не поряд із посольством» (цит. за [14]).

Як і у випадку з найменуванням скверу в Києві, ці урбанонімічні акти лише зовні мають форму меморативних (спрямованих на вшанування пам'яті про видатну особу або подію), однак, зважаючи на міжнародно-політичний контекст, меморативну функцію щодо них слід розглядати лише як одну з кількох, поряд із символічною (Б.Ю. Немцов як символ вільних демократичних сил у Росії, опозиційних путінському режимові) та комунікаційною (вербалізація позиції громадянського суспільства й/або владних інституцій цих країн стосовно політики РФ).

Крім того, після початку російської агресії проти України в різний час і різними суб'єктами було подано петиції (розміщені на сайті <https://petition.kyivcity.gov.ua>): від 02.11.2015 р. «Про перейменування Повітрофлотського проспекту на проспект Степана Бандери»; від 20.07 2016 р. «Перейменувати Повітрофлотський проспект на проспект Івана Виговського»; від 01.08.2017 р. «Перейменувати Повітрофлотський проспект **біля Російського посольства** в честь Бориса Немцова» (виділено автором. – Д. Д.). У мас-медіа було повідомлення про пропозицію з боку одного з українських політиків перейменувати Повітрофлотський проспект на «проспект Пам'яті жертв рейсу МН17», лунали й інші пропозиції щодо зміни назви цієї магістралі.

Ще одна адреса, за якою в Києві міститься дипломатична установа РФ, зазнала зміни після 2014 р.: вулиця *Панфіловців* (тут у будинку № 5 розташований Консульський відділ посольства Росії в Україні) стала у 2015 р. вулицею *Добровольчих батальйонів*, на честь військових, поліцейських і парамілітарних формувань, створюваних з 2014 р. у відповідь на російську агресію з метою захисту територіальної цілісності та суверенітету України. Слід зауважити, що на офіційному сайті Посольства РФ в Україні [15] в рубриці «Контактні дані» адреса амбасадери подається – через три роки після перейменування – все ще в старому варіанті: «вулиця Панфіловців, 5», що можна вважати опосередкованим підтвердженням сприйняття адресатом цього урбанонімічного акту-повідомлення саме як демаршу. На цьому ж сайті наведено й адресу консульства РФ у Харкові – вул. Ольмінського, 22 (попри те, що ще 2015 р. в рамках декомунізації топонімії цій вулиці було повернуто історичну назву *Максиміліанівська*).

Наведені вище приклади можна зарахувати до варіантів застосування засобів урбанонімії з метою реалізації зовнішньополітичного демаршу, символічного жесту, спрямованого в бік певної іноземної країни (зазвичай – у бік державної влади тієї країни) і здебільшого розрахованого на реакцію з боку цього адресата. Тобто тут так само знаходять вияв символічна і комунікаційна функції урбанонімічних актів – як різновидів комунікаційних актів – в умовах інформаційної війни.

Виокремимо критерії, за якими можна вирізнити зовнішньополітичні демарші у формі урбанонімічних актів на тлі урбанонімічних реномінацій іншого характеру:

1) імпліцитно наявна або експліцитно виявлена адресованість повідомлення, опосередкованого урбанонімічним актом, певній іноземній країні (чи певним сегментам або представникам владної еліти в цій країні), далі – адресат повідомлення;

- 2) імпліцитно наявна або експліцитно виявлена сутність урбанонімічного акту як зовнішньополітичного демаршу (мета, підтекст, символічний/прихований зміст акту розкривається безпосередньо через текст відповідного адміністративно-нормативного рішення або (частіше) через заяви ініціаторів та/або прихильників перейменування, матеріали медіа тощо);
- 3) наявність обставин гострого міжнародного конфлікту – дипломатичного, політичного, економічного, воєнного тощо, у якому перебуває країна, де реалізується найменування/перейменування, з адресатом повідомлення;
- 4) наявність негативної реакції з боку адресата повідомлення;
- 5) зміст імені, наданого в процесі найменування/перейменування об'єкта, є дражливим чи навіть категорично неприйнятним для адресата повідомлення;
- 6) зміст імені, що його усувають у процесі найменування/перейменування об'єкта, є ціннісно важливим для адресата повідомлення;
- 7) місце розташування об'єкта найменування/перейменування пов'язане з місцем розташування дипломатичних представництв чи інших важливих установ адресата повідомлення (або таких, які в масовій свідомості асоціюються з ним).

Серед наведених критеріїв чотири (1–4) передбачають урахування суспільного, зокрема інформаційного, комунікаційного контексту найменування/перейменування, оскільки без такого врахування неможливо встановити наявності чи відсутності у такому урбанонімічному акті ознак зовнішньополітичного демаршу – насамперед тоді, коли такі ознаки не є виявленими експліцитно: через текст офіційних документів, заяви офіційних речників та/або громадських активістів та ін., через публікації у мас-медіа тощо.

Ще два критерії (5 і 6) потребують аналізу етимології, семантики і символічного навантаження власних назв об'єкта найменування/перейменування. Зокрема, у випадку перейменування символічні ознаки зовнішньополітичного демаршу можуть міститися окремо лише – або в скасуванні актуальної назви об'єкта, або в наданні об'єктові нової назви; у багатьох же випадках такі ознаки простежуються в обох цих компонентах урбанонімічного перейменування (як-от у згаданому вище перейменуванні вулиці *Панфіловців* у Києві на вулицю *Добровольчих батальйонів* або у здійсненому 2016 р. перейменуванні столичного *Московського* проспекту на проспект *Степана Бандери*).

Останній критерій (7) ґрунтується на просторових відношеннях у зв'язку з географічним розташуванням об'єкта найменування/перейменування, хоча й тут, безперечно, є елемент впливу загального культурного контексту й чинника суспільного сприйняття.

Слід відзначити, що сьомий критерій є факультативним, адже символічне найменування/перейменування може ніяк не стосуватися розташованих на вулиці, площі чи в навколишній місцевості об'єктів, а бути пов'язаним лише зі змістом чи внутрішньою формою зазначеного топоніма. Так само факультативним є й четвертий критерій – наявності реакції з боку адресата: цілком зрозуміло, що в багатьох випадках країна-адресат воліє ніяк не реагувати на демарш будь-якого роду в її бік, тобто демонстративно «не помічає», ігнорує такі жести.

До певної міри факультативним можна вважати і третій критерій, адже в окремих випадках урбанонімічні демарші відбуваються за відсутності згаданих вище різновидів міжнародних конфліктів. Це стосується зокрема найменувань / перейменувань, ініційованих та реалізовуваних на місцевому рівні, без участі центральної влади, а нерідко – і всупереч їй (в останньому випадку можна вести мову одночасно про демарш зовнішньо- і внутрішньоадресований).

Одним із яскравих прикладів саме такого перейменування-демаршу, ініціатором якого була місцева, муніципальна, а не центральна влада, можна вважати зміну назви вулиці *Лермонтова* у Львові в 1996 р. Тоді цей об'єкт було перейменовано на вулицю *Джохара Дудаєва*, невдовзі після загибелі (21 квітня 1996 р.) цього найвизначнішого лідера

антиросійського збройного руху чеченців у 90-х рр. XX століття. При цьому на офіційному рівні політичні, економічні й культурні відносини України й Росії в цей період загалом не були позначені конфліктністю – навпаки, цей час (перший термін президентства Л. Д. Кучми) історики вважають періодом найбільшого зближення двох країн за весь час від розпаду СРСР аж до моменту початку президентства В. Ф. Януковича [16, 279–281]. Тому тут коректніше вести мову про політичну позицію тогочасної більшості Львівської міської ради. Хоча і в таких випадках урбанонімічних демаршів на місцевому рівні наявність конфлікту між Україною і Росією, попри офіційно декларований стан міждержавних відносин, важко заперечити, тільки розглядати тут слід ціннісний, світоглядний аспект і відповідно – конфлікт не між державами, а між особливостями національного менталітету двох народів (націй).

Цікаво, що на честь Дж. Дудаєва було найменовано або перейменовано цілу низку об'єктів у різних країнах світу, а саме: три вулиці в містах Литви, алея в м. Рига (Латвія), майдан у м. Варшава (Польща), три вулиці в містах Туреччини, вулиця в м. Горажде (Боснія і Герцеговина), три вулиці в містах України (крім Львова, також у м. Івано-Франківську, найменована так само в 1996 р., та в м. Хмельницькому). Оскільки ім'я Дудаєва від середини 1990-х рр. і до сьогодні в офіційному російському дискурсі фігурує лише з визначеннями *терорист*, *сепаратист* і под., то цей онім, ужитий у складі новонаданих топонімів, слід вважати достатньо виразним маркером позиціонування щодо Російської Федерації та, відповідно, щодо чеченського руху за здобуття незалежності.

У деяких випадках ознаки зовнішньополітичного демаршу простежуються не в офіційно здійснених урбанонімічних актах, а в стихійних, незаконних найменуваннях/перейменуваннях (детальніше про це: [18]), а також у, сказати б, віртуальних квазіренімаціях. До останніх належить низка глобальних флешмобів у Всесвітній мережі, найвідомішим серед яких в Україні став флешмоб із найменування/перейменування об'єктів (площ, скверів, вулиць) у різних містах світу на честь Надії Савченко – як-от парку біля посольства Росії у Варшаві або скверу перед Кремлем у Москві (січень 2015 р.). Такі «урбанонімічні акти» насправді реалізуються лише як користувацькі редагування електронних мап «Гугл» і мають радше характер інтернет-тролінгу. Щоправда, подібна ініціатива може виходити і від адміністрації інтернет-компаній – як у випадку з «декомунізацією» на тих самих гугл мепс населених пунктів в анексованому Росією українському Криму (липень 2016 р. – див. про це, зокрема, в публікації [18]).

Як уже було сказано, наявність «демаршового» контексту в урбанонімічних актах (якщо такий не засвідчено явно в текстах офіційних ухвал) може бути виявлено завдяки семантичному аналізу та дискурс-аналізу контенту супровідних усних і писемних текстів. Важливим джерелом тут можуть виступати стенограми засідань відповідних колегіальних органів, які ухвалюють рішення про найменування/перейменування на різних стадіях цього процесу, а також журналістські публікації, інтернет-блоги та інші тексти за матеріалами таких засідань.

Так, 22 червня 2018 року на засідання Комісії з найменувань при Київському міському голові впродовж майже двох годин тривало обговорення варіантів перейменування *Російської* вулиці в Дарницькому районі м. Києва. Із трьох пропозицій дві стосувалися надання цій вулиці імен учасників оборонної війни проти російської агресії на Сході України (т. зв. АТО), а саме – Аміни Окуєвої (1983–2017) і Юрія Литвинського (1967–2014). Оскільки відповідні ініціативні групи виявилися конкурентами, то голова комісії запропонував якійсь одній із груп після узгодження позицій поступитися й погодитися на варіант перейменування якоїсь іншої вулиці в цьому ж районі або найменування новопрокладеної вулиці. Прикметно, що і та, і та ініціативні групи й надалі наполягали на перейменуванні саме *Російської* вулиці, оперуючи, зокрема, такими аргументами: «Країна-агресор повинна відчувати наше ставлення до неї... Необхідно прибрати з Києва назву на

честь Росії...» і под. Зокрема, такі тези лунали у відеозверненні матері А. Окуєвої та у виступі вдови Ю. Литвинського. (На момент написання цієї статті ім'я Аміни Окуєвої надано іншому об'єктові).

Звичайно, не можна нехтувати наявністю й меморативної мотивації в таких урбанонімічних актах, тим паче, що саме така мета – вшанування пам'яті – зазвичай і декларується в мотиваційній частині рішень про найменування/перейменування на честь померлих/загиблих осіб. Проте, якщо ініціатор меморативного перейменування наполягає на тому, щоб ім'я вшановуваної особи було надано неодмінно замість назви, що «звеличує країну-агресора», то правильніше казати про наявність одночасно двох, як мінімум, рівноцінних, мотивів – меморативного і демаршового (тобто суто соціальнокомунікаційного, інформаційного, символічного). У такому разі в конкретному урбанонімічному акті реалізуються три взаємопов'язані функції – меморативна, символічна і комунікаційна. Те, що завідомо демаршову мотивацію ініціатори урбанонімічних актів воліють, як показує практика, камуфлювати під виключно меморативну, можна пояснити небажанням бути втягнутими в судові процеси або відкриті дипломатичні чи навіть воєнні конфлікти. Загалом же співвідношення і реальну вагу кожної з мотивацій і, відповідно, функцій у конкретних урбанонімічних актах важко встановити однозначно, і ця проблема має опинитися в центрі уваги одного з дальших досліджень на тему соціокомунікаційного аспекту урбанонімії.

5. Висновки

За результатами здійсненого дослідження встановлено, що частина актів перейменування та найменування об'єктів урбанонімії містить ознаки зовнішньополітичних демаршів, тобто заходів, спрямованих на те, щоб застерігати представників іншої держави від певних дій або спонукати їх зайняти певну позицію тощо. Отже, у цих урбанонімічних актах, здійснених у межах інформаційної війни (у т. ч. як елемент інформаційного спротиву ворожій пропаганді), найбільш виразно реалізуються – поряд із меморативною – символічна і комунікаційна функції урбанонімії. Останні спрямовані на маніфестування певного поняття, цінності, сенсу у формі вербального символу, втіленого в урбанонімічному знаку (урбанонімі), та на донесенні певного суспільно значущого повідомлення, закладеного в цей знак, до реального чи уявного адресата шляхом найменування або перейменування топографічного об'єкта.

На відміну від класичного демаршу, який здійснюється дипломатичними каналами, демарш у формі урбанонімічного акту має вигляд офіційного нормативно-правового акту на рівні центральної або місцевої влади, у більшості випадків супроводжується інформаційною кампанією у медіа та соціальних мережах. У деяких випадках такі демарші відбуваються неофіційно, як громадські ініціативи зі стихійного перейменування й найменування об'єктів урбанонімії.

Характер зовнішньополітичного демаршу в урбанонімічному акті встановлюється за низкою критеріїв, яким має відповідати цей урбанонімічний акт і які пов'язані зі змістом урбаноніма, контекстом, наявністю інформаційного, у т. ч. медійного, супроводу, місцем розташування об'єкта реномінації тощо.

Загалом такий різновид урбанонімічних змін покликаний символічно маніфестувати ставлення держави (представленої як офіційними владними інституціями, так і соціально активними групами громадськості) до заяв і дій певної іноземної держави. Ознаки зовнішньополітичного демаршу виразно проявилися, на нашу думку, у цілій низці актів урбанонімічних змін, здійснених в Україні в період збройного конфлікту з Російською Федерацією, спричиненого агресією (2014 р.) з боку останньої, анексією та окупацією нею частини суверенної території України.

До завдань цього дослідження не входило встановлення кількості (частки від загальної кількості або частотності) урбанонімічних актів, що мають ознаки зовнішньополітичного демаршу в загальній масі здійснених протягом 2014 – 2019 рр. перейменувань. Водночас із метою перевірки дієвості запропонованих критеріїв було проаналізовано вибірку урбанонімічних актів (див. Вступ). За результатами цього аналізу щонайменше 83 урбанонімічні акти (4,6 % від загальної кількості перейменувань за цей період) можна визнати такими, що мають вищезгадані ознаки, зокрема в Києві таких 39, у Харкові – 21, у Дніпрі – 23. Серед них, зокрема, перейменування на честь «одіозних», із погляду офіційної російської пропаганди, діячів української історії (І. Мазепа, С. Петлюра, С. Бандера, Р. Шухевич, Є. Коновалець), скасування назв на честь глорифікованих у сучасній Російській Федерації постатей, імена яких активно використовуються в пропаганді країни-агресора (маршал Г. Жуков). Сюди ж належать і акти перейменувань, унаслідок яких було скасовано назви на честь міста Москви та інших топонімів Росії, постатей російської історії (Мінін і Пожарський, О. Суворов, М. Кутузов, В.Белінський та ін.), тобто ті урбаноніми, які формально не підпадають під дію норм закону про декомунізацію, однак є символічними з погляду протидії пропаганді «руського мира».

Загалом же кількість таких комунікаційних актів навряд чи є показовою, оскільки навіть поодинокі урбанонімічні демарші, пов'язані зі знаковими – у негативному чи позитивному плані – для протилежної сторони особами чи реаліями, здатні спричинити значний резонанс у громадянському суспільстві та численні відгуки з боку супротивника (починаючи з реакції інтернетспільнот та контрольованих владою мас-медіа й закінчуючи дипломатичними нотами). Це виразно продемонстрували акти перейменування двох магістралей у Києві – Московського проспекту й проспекту Генерала Ватутіна на (відповідно) проспект Степана Бандери і проспект Романа Шухевича.

6. Список використаних джерел

1. Словник української мови: в 11 т. 1970 – 1980 / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1971. Т. 2. С. 234.
2. Нерознак В. П., Горбаневский М. В. Советский «новояз» на географической карте: О штампах и стереотипах речевого мышления. Москва: Знание, 1991. 63 с.
3. Малес Л. В. Урбанонімія і державна ідеологія: особливості взаємодії // Вісник «Соціологія. Психологія. Педагогіка». Київ, 1998. Вип.6. С. 21–23.
4. Різник О. О. Топонімічний ландшафт Києва і проблеми державної топонімічної політики (2007). URL: http://tram.mashke.org/files/AMY/books/riznik_topolandshaft_2007.pdf (дата звернення: 04.02.2020)
5. Галай О. Екстралінгвальні чинники еволюції урбанонімії Закарпатської області у XX–XXI ст. // Науковий вісник Ужгородського нац. університету. Сер. : «Філологія». 2008. Вип.18. С. 63–68.
6. Vuolteenaho, J., Berg, L. (2009), “Towards critical toponymies”. In *Critical Toponymies: The Contested Politics of Place Naming*, ed. L. Berg and J. Vuolteenaho. Farnham : Ashgate Publishing Limited, İngiltere. 1132 p.
7. Rose-Redwood, R.S., D. Alderman, D. and Azaryahu, M. (2010), “Geographies of toponymic inscription: new directions in critical place-name studies”, *Progress in Human Geography*, No. 34(4), pp. 453-470.
8. Nirappil F. Street signs outside Russian embassy in Washington now honor slain dissident // The Washington Post. 27.02.2018. URL: https://www.washingtonpost.com/local/dc-politics/street-signs-outside-russian-embassy-in-washington-now-honor-slain-dissident/2018/02/27/159de03e-1bdd-11e8-b2d9-08e748f892c0_story.html (дата звернення: 04.02.2020).

9. Леусенко О. Истерика Москвы на переименование места перед посольством РФ в Вашингтоне в площадь Немцова. URL: <https://oleg-leusenko.livejournal.com/8566258.html> (дата звернення: 04.02.2020)
10. Вулицю, на якій стоїть російське посольство, можуть перейменувати в честь Немцова // Інтернет-видання «Українська правда». URL : <https://www.pravda.com.ua/news/2015/09/29/7083006/> (дата звернення: 04.02.2020)
11. Протокол № 4 засідання Комісії з питань найменувань при Київському міському голові // Сайт Департаменту суспільних комунікацій КМДА. URL : <https://dsk.kievcity.gov.ua/files/2016/3/2/4-02.03.16.pdf> (дата звернення: 04.02.2020)
12. На честь Немцова назвали сквер у Солом'янському районі Києва. URL : <https://ukranews.com/ua/news/595928-na-chest-nyemcova-nazvaly-skver-u-solom-yanskomu-rayoni-kyueva> (дата звернення: 04.02.2020)
13. Активисты просят назвать пражскую площадь именем Немцова // Пражский экспресс. URL: <https://prague-express.cz/politics/67105-aktivisty-prosyat-nazvat-prazhskuyu-ploshchad-imenem-nemtsova> (дата звернення: 04.02.2020)
14. В Вильнюсе в честь Бориса Немцова назвали сквер у посольства России // Радио Свобода. URL: <https://www.svoboda.org/a/29283127.html> (дата звернення: 04.02.2020).
15. Офіційний сайт Посольства Російської Федерації в Україні. URL: <https://ukraine.mid.ru> (дата звернення: 15.08.2019)
16. Бондаренко К. Леонід Кучма: портрет на фоні епохи. Харків: Фоліо, 2007. 636 с.
17. Данильчук Д. Громадські (стихийні) перейменування об'єктів урбанонімії як соціокомунікаційне явище // Мова. Суспільство. Журналістика: матеріали XXV (ювілейної) міжнар. наук.-практ. конференції з питань функціонування і розвитку укр. мови (Київ, 5 листопада 2019). Київ: Інститут журналістики, 2019. С. 58-64.
18. Google «декомунізував» міста Криму на своїх картах // URL: <https://www.depo.ua/ukr/life/2016/google-dekommuniziroval-mista-krimu-na-svoyih-kartah-27072016235900> (дата звернення: 04.02.2020)

Надійшла до редколегії 13.02.2020

References

1. "Dictionary of the Ukrainian language": in 11 volumes (1970 – 1980) / Academy of Sciences of the Ukrainian SSR. Institute of Linguistics; ed. by I. K. Bilodid. Kyiv: Naukova Dumka, 1971. Vol. 2. P. 234.
2. Neroznak V.P., Gorbanevsky M.V. (1991), "Soviet "Newspeak" on the geographic map: About stamps and stereotypes of speech thinking". Moscow: Znaniye. 63 p.
3. Males L.V. (1998), "Urbanonymy and state ideology: features of interaction", *Bulletin Sotsiologhiya. Psykholohiya. Pedagogika*. Kyiv. Issue 6, pp. 21-23.
4. Riznyk O.O. (2007), "Toponymic landscape of Kyiv and problems of state toponymic policy". URL: http://tram.mashke.org/files/AMY/books/riznik_topolandshaft_2007.pdf (Access Date: 02/04/2020)
5. Halay O. (2008), "Extralingual factors of the evolution of urbanonymicon of the Transcarpathian region in the XX – XXI centuries", *Scientific Bulletin of Uzhgorod National University, Series: Philology*. Issue 18, pp. 63–68.
6. Vuolteenaho, J., Berg, L. (2009), "Towards critical toponymies". In *Critical Toponymies: The Contested Politics of Place Naming*, ed. L. Berg and J. Vuolteenaho. Farnham: Ashgate Publishing Limited, Ingiltere. 1132 p.
7. Rose-Redwood, R.S., D. Alderman, D. and Azaryahu, M. (2010), "Geographies of toponymic inscription: new directions in critical place-name studies", *Progress in Human Geography*, No. 34(4), pp. 453-470.
8. Nirappil F., "Street signs outside Russian embassy in Washington now honor slain dissident", *The Washington Post*, 27.02.2018. URL: <https://www.washingtonpost.com/local/dc->

politics/street-signs-outside-russian-embassy-in-washington-now-honor-slain-dissident/2018/02/27/159de03e-1bdd-11e8-b2d9-08e748f892c0_story.html

(accessed

04.02.2020)

9. Leusenko Oleg, "A Moscow's hysteric to rename the place in front of the Russian Embassy in Washington in Nemtsov Square". URL: <https://oleg-leusenko.livejournal.com/8566258.html> (accessed 04.02.2020).

10. "The street on which the Russian Embassy stands can be renamed in honor of Nemtsov", *Ukrayinska Pravda* Internet Edition. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2015/09/29/7083006/> (accessed 02.04.2020)

11. Protocol No. 4 of the meeting of the Names Commission under the Mayor of Kyiv // Site of the Department of Public Communications of the KSCA. URL: <https://dsk.kievcity.gov.ua/files/2016/3/2/4-02.03.16.pdf> (accessed 04.02.2020).

12. "In honor of Nemtsov was named a square in the Solomyanskiy district of Kyiv". URL: <https://ukranews.com/en/news/595928-na-chest-nyemcova-nazvaly-skver-u-solom-yanskomu-rayoni-kyyeva> (accessed 04.02.2020).

13. "Activists are asked to rename the Prague square by the name of Nemtsov", *Prague Express*. URL: <https://prague-express.cz/politics/67105-aktivisty-prosyat-nazvat-prazhskuyu-ploshchad-imenem-nemtsova> (accessed 04.02.2020).

14. "In Vilnius in honor of Boris Nemtsov a square at the Russian Embassy is named", *Radio Liberty*. URL: <https://www.svoboda.org/a/29283127.html> (accessed 04.02.2020).

15. Official site of the Embassy of the Russian Federation in Ukraine. URL: <https://ukraine.mid.ru> (accessed 15.08.2019).

16. Bondarenko K. (2007), "Leonid Kuchma: portrait on an era background". Kharkiv: Folio. 636 p.

17. Danylchuk D. (2019), "Public (spontaneous) renaming of urbanonymy objects as a socio-communication phenomenon", In *Language. Society. Journalism: Materials of the XXV (Anniversary) international science-in-practice conference on functioning and development of ukrainian languages (Kyiv, November 5, 2019)*. Kyiv: Institute of Journalism, pp. 58-64.

18. "Google "decommunized" the cities of Crimea on their maps" // URL: <https://www.depo.ua/eng/life/2016/google-dekommuniziroval-mista-krimu-na-svoyih-kartah-27072016235900> (accessed 04.02.2020).

Submitted 13.02.2020

Current Issues of Mass Communication, Issue 26 (2019)

Journal homepage: <http://comstudies.org><https://doi.org/10.17721/2312-5160.2019.26.41-53>

UDC 007: 004.62

Resources of Open Data in Ukraine**Viktoriya Shevchenko***

*Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Doctor of Social Communication, Head of the Department of Multimedia Technologies and Media Design,
36/1 Illienka str., 04119 Kyiv, Ukraine;
+380675055732, victoryshe@gmail.com*

* Corresponding author's e-mail address: victoryshe@gmail.com

ABSTRACT

The article focuses on the open data and public information. The characteristics of open data are availability, free use, versatility, ease of processing.

The main **objectives** of the study are to reveal the classification features of the data, the prerequisites for opening data for public institutions in Ukraine, to identify the principles of working with public and open data in Ukraine and the scope of their application.

Methodologies include: a classification method for formalized data description; the method of generalizing and analyzing large amounts of data, the method of observation to find out the extent of the dissemination of open data in Ukraine; a chronological method for constructing a timeline for the dissemination of open data in Ukraine.

Results. In terms of content, the data is classified into general cultural, historical, biographical encyclopedias, dictionaries; structured by theme in directories; quantitative indicators; geolocal data; user activity data. The public information with restricted access is distinguished; confidential information; classified information; business information; personal and public information in the form of open data.

There are three open source data resources in Ukraine: E-data; ProZorro and State Portal of Open Data; also, there act open source data monitoring and control services, information and analytical resources.

The main measure of effectiveness is the social effect of influencing open data understanding and promoting the use of services to access open data. Not just the data itself, but its correct interpretation and interpretation for the citizens is valuable in storytelling. Involvement of Ukrainians in the principles of state control and the possibility of unconditional access to the necessary information at any time ensure the formation of an open society, the development of democracy and civil society, create opportunities for business development, and form a responsible and active citizenship among citizens. Open data is an inexhaustible source for successful startups.

KEYWORDS: public data; open data; content; information.

Сервіси відкритих даних в Україні

Шевченко Вікторія Едуардівна, Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доцент, доктор наук із соціальних комунікацій; завідувач кафедри мультимедійних технологій та медіадизайну.
Email: victoryshe@gmail.com

Резюме

Стаття присвячена відкритим даним, публічній інформації, характеристиками яких є доступність, вільне використання, універсальність та зручність опрацювання.

Мета дослідження – розкрити класифікаційні ознаки даних, передумови відкриття даних державними установами в Україні, виявити принципи роботи з публічними та відкритими даними в Україні та сферу їх застосування. Для дослідження використаний **методи**: класифікації, узагальнення і аналізу, метод спостереження, а також хронологічний метод. Розрізняють публічну інформацію з обмеженим доступом; конфіденційну інформацію; таємну інформацію; службову інформацію; інформацію про особу та публічну інформацію у формі відкритих даних. В статті охарактеризовано 3 українські ресурси для роботи з відкритими даними: E-data; ProZorro та Державний портал відкритих даних, а також сервіси, що послуговуються відкритими даними для моніторингу і контролю, інформаційно-аналітичні ресурси.

Ключові слова: публічні дані; відкриті дані; контент; інформація.

Шевченко В. Э. Исследование украинского медиапространства в журналах, индексируемых в мировых наукометрических базах: обзор.

Статья посвящена открытым данным, публичной информации, характеристиками которых является доступность, свободное использование, универсальность, удобство обработки.

Цель исследования – раскрыть классификационные признаки данных, предпосылки открытия данных государственными учреждениями в Украине, выявить принципы работы с публичными и открытыми данными в Украине и область их применения. Для исследования использован метод классификации; метод обобщения и анализа, метод наблюдения, а также хронологический метод.

Различают публичную информацию с ограниченным доступом; конфиденциальную информацию; секретную информацию; служебную информацию; информацию о личности и публичную информацию в форме открытых данных. В статье охарактеризованы три ресурса для работы с открытыми данными: E-data; ProZorro и Государственный портал открытых данных, а также сервисы, которые пользуются открытыми данными для мониторинга и контроля, информационно-аналитические ресурсы.

Ключевые слова: публичные данные; открытые данные; контент; информация.

1. Вступ

В Україні дані, які мають суспільне значення, почали оприлюднюватися з 2015 р. після прийняття закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу до публічної інформації в формі відкритих даних» [1] та Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у

формі відкритих даних» [2], які зобов'язали державні органи надавати публічну інформацію в формі відкритих даних і регулярно оновлювати її на єдиному державному веб-порталі відкритих даних у затверджених форматах. Нормативно-правова база щодо використання відкритих даних регламентується Постановою від 21 жовтня 2015 р. № 835 «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» [2], Законом України «Про доступ до публічної інформації» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 32, ст. 314) [3].

Відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» [3]: «публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації». Публічні дані зацікавлені особи можуть отримати за спеціальним запитом. На противагу публічним даним, відкриті дані завжди є у відкритому доступі, їх можна вільно використовувати і поширювати, тобто копіювати, публікувати, аналізувати, використовувати, зокрема в комерційних цілях, сполучати з іншою інформацією, додавати як складник власного продукту тощо, але з обов'язковим посиланням на джерело їх отримання (у тому числі гіперпосилання на веб-сторінку відкритих даних розпорядника інформації). Постанова «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» визначає поняття «набір даних» як «електронний документ, який містить відкриті дані та складається із структурованої сукупності однорідних значень (записів), включає поля даних та метаінформацію про них» [2].

Поняття «дані» багатозначне. В одних випадках мова йде про аналітику в певній галузі, побудовану на даних (data-driven), маркетинг контенту, виявлення потенційно вірусних матеріалів і додаткове їх просування. У медіагалузі дані слугують сировиною для текстового, зображального або відеоконтенту, стають доказовою базою журналістських розслідувань. Відкриті дані дають можливості для оперування достовірною інформацією, здійснення аналітики, виявлення зловживань, виокремлення соціально значущих показників та їх тлумачення для суспільства. Наукова новизна статті полягає у необхідності ввести у науковий обіг класифікаційні ознаки даних, пояснити принципи роботи з відкритими даними та їх значення в роботі журналіста для поширення серед українських громадян.

Оскільки проблема відкритих даних в Україні з'явилась порівняно недавно, наукових статей українських учених вкрай мало. М. С. Ковтун, Н. О. Хрякова зробили екскурс у принципи впровадження відкритих даних в Україні [4, 66–73], А. Тарасюк зосередився на правових аспектах використання публічної інформації у комерційних та некомерційних проєктах [5, 59–65], С. О. Дурман та І. Тохтарова – на використанні інструментарію відкритих даних у державно-управлінському середовищі [6].

Л. Горбата виявила, що відкриті дані впроваджуються повільно, її твердження – «відсутність концептуального документу, який би визначав основні принципи, пріоритети та напрями втілення політики із відкриття даних; нерозвиненість культури відкритого врядування; відсутність єдиного підходу до збору, зберігання та управління державними даними в електронній формі; недостатній рівень підготовки персоналу органів публічної влади для роботи із відкритими даними; недостатнє фінансування ініціативи із відкриття даних; низький рівень поінформованості населення щодо відкритих даних та переваг їх використання» [7, 223] відповідають дійсності лише частково, оскільки ця сфера вже регулюється державою, але організації не поспішають наповнювати даними відповідні ресурси. Щодо низької поінформованості суспільства, то з цим треба погодитись. Саме журналістська спільнота має не лише використовувати в своїх матеріалах відкриті дані, але й заохочувати громадян України користуватися електронними базами даних.

Мета статті – розкрити класифікаційні ознаки даних, передумови відкриття даних державними установами в Україні, виявити принципи роботи з публічними та відкритими даними в Україні та сферу їх застосування. Для досягнення мети були виконані такі **завдання**:

- означити класифікаційні ознаки даних та схему роботи з ними;
- навести характеристики відкритих даних;
- вивчити функціонування ресурсів, які збирають відкриті дані та взаємодіють з бізнесом, урядовими та неурядовими організаціями, а також із споживачами відкритих даних;
- проаналізувати реальні кейси застосування відкритих даних.

2. Методи дослідження

Для дослідження використаний метод класифікації для формалізованого опису даних; метод узагальнення і аналізу великого обсягу даних, метод спостереження для з'ясування ступеня поширення відкритих даних в Україні, а також хронологічний метод для побудови хронології поширення відкритих даних в Україні.

За допомогою методу спостереження було вивчено функціонування ресурсів, які збирають відкриті дані та взаємодіють із бізнесом, урядовими та неурядовими організаціями, а також зі споживачами відкритих даних. Саме популяризація серед пересічних громадян та журналістів можливості працювати з відкритими даними робить суспільство демократичним, сприяє глибшій взаємодії з владою, яку опосередковано контролює.

Методом аналізу ми ретельно вивчили особливості трьох баз відкритих даних: E-data (офіційний портал публічних фінансів); ProZorro (портал про публічні закупівлі) та Державний портал відкритих даних (data.gov.ua).

Важливим для нашого дослідження є вивчення реальних кейсів застосування відкритих даних, можливостей для проведення журналістських розслідувань, виявлення фейків та недостовірної інформації.

Дані – цифри, конкретні параметри, факти, поняття або інструкції, подані у формі, прийнятій для розуміння, обробки та інтерпретації; джерело, за допомогою якого робиться журналістська новина. Чітко організовані дані швидко сприймаються, об'єктивні і виразні, з них можна зробити матеріал відповідно до того чи того завдання. Структуровані дані мають міжнародні ознаки, адже цифри, закономірності, зображення, символи є універсальною знаковою системою. Систематизовані дані легше перекладаються іншими мовами, ніж текст, у них зберігаються зв'язки між об'єктами.

За змістом дані класифікуються на [8, 112-113]:

- загальнокультурні політичні, історичні, біографічні з енциклопедій, словників (офіційні та народні, наприклад, Wikipedia);
- структуровані за тематикою у каталогах (сайтів, товарів, цін, фільмів, компаній, рецептів тощо) – як найпростіші, так і зі складною структурою;
- кількісні показники (звіти, статистика, оцінки, прогнози);
- геолокальні дані (території, маршрути, погода, пробки, ціни на нерухомість);
- дані активності користувачів (оцінки, рейтинги популярності).

Структуровані дані перетворюють інформацію на систему. Під час збору інформації журналіст розуміє, що однотипні об'єкти мають бути охарактеризовані ідентично. На основі первинних даних створюються нові відповідно до способу систематизації. Наприклад, установлення зв'язків між депутатами, їх міграція з однієї партії в іншу дають уявлення про моральні якості людини.

3. Результати й обговорення

В Україні відкриті дані допомагають бізнесу відкрито вести свою діяльність, аналізувати інший бізнес, виявляти надійних партнерів, створювати зручні сервіси, які дають змогу збільшити ефективність, моніторити й економити, а журналістам – проводити розслідування. Державні органи відчують контроль і якість їх роботи зростає.

Відкриті дані (Opendata) – форма, в якій оприлюднюється публічна інформація, дані, що є у вільному доступі для використання і подальшого відтворення без обмежень авторських прав, патентів та інших механізмів контролю. Існують міжнародні стандарти відкритих даних, адже кожна країна зобов'язана викладати у відкритий доступ публічну інформацію. Якість відкритих даних залежить від системних стандартів та рішень. Важливими характеристиками відкритих даних є вільне та безоплатне поширення — будь-хто може їх використовувати на власний розсуд, копіювати, поширювати, опрацьовувати і використовувати, у тому числі в комерційних цілях. Також вони мають бути адаптованими для автоматизованого оброблення електронними засобами. Однак закон не має конкретних вимог щодо форматів, у яких представлені відкриті дані. Дані розміщуються на таких ресурсах:

- бази даних, портали з даними (наприклад, E-data) – неструктуровані бази даних і велика кількість джерел інформації;
- сервіси (можливість знайти інформацію), наприклад, 007, Navizor, AgriEye;
- інформаційно-аналітичні ресурси.

Для оприлюднення наборів даних використовуються такі формати [8, 116]:

Тип даних	Таблиця 1. <i>Формати для оприлюднення відкритих даних</i> Формат даних
Текстові дані	TXT, RTF, ODT, DOC(X), PDF, (X)HTML
Структуровані дані	RDF, XML, JSON, CSV, XLS(X), ODS, YAML
Графічні дані	GIF, TIFF, JPG (JPEG), PNG
Відеодані	MPEG, MKV, AVI, FLV, MKS, MK3D
Аудіодані	MP3, WAV, MKA
Дані, розроблені з використанням SWF, FLV програми MacromediaFlash	
Архів даних	ZIP, 7z, Gzip, Bzip2

Дані, розміщені на офіційних державних порталах, опубліковані в текстовому (txt, rtf, pdf та ін.), графічному (gif, tiff, jpg та ін.), архівному (zip, 7z та ін.) форматі є незручними для аналізу, тому оприлюднення даних має відбуватися в структурованих машиночитаних форматах (csv, xml, json тощо).

Журналістська історія народжується з даних. Вони самі по собі не є цінними, головне – правильно їх фільтрувати, аналізувати і подавати реципієнту. Швидка і поверхнева робота з даними призводить до хибних результатів, недостовірності інформації. Результатом опрацювання даних є цікавий і корисний читачеві контент. Процес аналізу даних включає послідовні кроки [8, 113]:

- на які питання мають відповісти дані;
- пошук даних та їх фільтрація;
- дослідження даних – пошук паттернів взаємозв'язків і побудова розподілу;
- формулювання висновків, тенденцій, прогнозів, візуалізацій;

- комунікація – журналістський матеріал: стаття, блог, візуалізація, додаток.
- Схематично роботу над даними можна представити так (рис. 1).

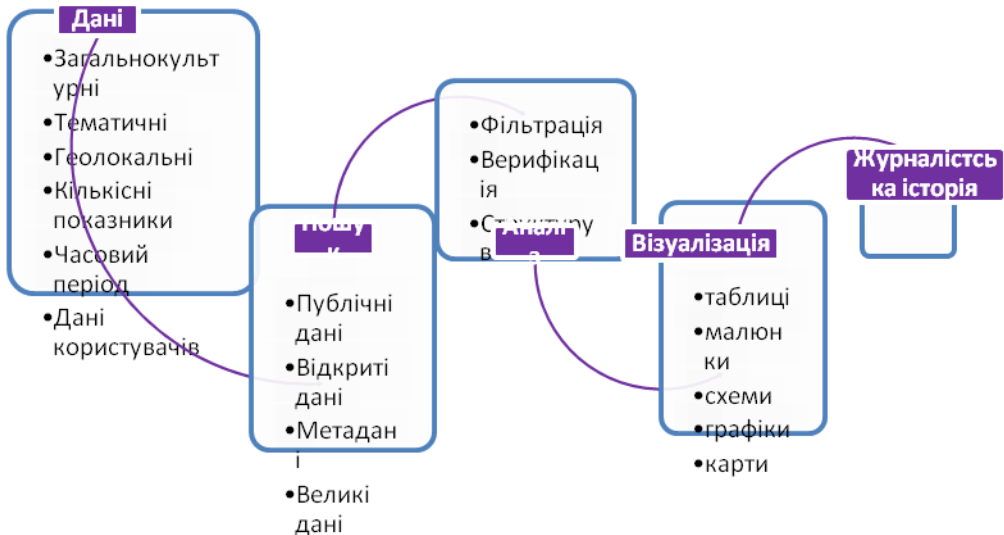

Рис. 1. Схема роботи з даними (авторська).

На етапі пошуку даних їх розділяють на чотири типи:

- публічні дані – дані, визначені законом України як такі, які можна отримати за спеціальним запитом;
- відкриті дані (opendata) – дані у відкритому доступі;
- метадані (metadata) – дані про дані; data about data
- великі дані (bigdata) – метод обробки та фіксації даних значного обсягу.

Публічна інформація у формі відкритих даних, відповідно до ст. 101 Закону № 2939, – це «публічна інформація у форматі, що дозволяє її автоматизоване оброблення електронними засобами, вільний та безоплатний доступ до неї, а також її подальше використання» [3].

Відкриті дані є однією з пріоритетних та інноваційних сфер діяльності в Україні, що зумовлює новизну та актуальність проєкту. У 2016 році Україна офіційно приєдналася до Міжнародної хартії відкритих даних, відповідно до якої має відбуватись публікація державних відкритих даних [9]. Законодавчою основою розвитку відкритих даних в Україні є Закон України «Про доступ до публічної інформації» [3] та Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» [2]. На сайті Єдиного державного веб-порталу відкритих даних розміщено мапу розвитку відкритих даних в Україні [10], яка містить пункти про популяризацію важливості відкритих даних через публікації у мас-медіа, розвиток навичок користувачів через дистанційні курси й освітні програми, навчання відкритим даним, стимулювання інновацій і проєктів на базі відкритих даних, сприяння реалізації суспільно-важливих громадських проєктів на основі відкритих даних, залучення місцевих інноваційних платформ до популяризації й розвитку відкритих даних. Наявність планів держави щодо поширення інформації про відкриті дані свідчить про те, що нині в Україні відкриті дані висвітлюються недостатньо. Отже, необхідність розвитку галузі відкритих даних зумовлює потребу в інституціоналізації комунікаційної діяльності, підтверджує актуальність

та інноваційність просвітницького проєкту про відкриті дані, а також свідчить про зацікавленість держави у комунікаційних проєктах про відкриті дані.

Каталог даних подібний до бібліотечного каталогу, який описує доступні книги та їх розташування. Але записи даних містять зібрані дані з різних галузей та регіонів, міністерств, державних установ і підрозділів, що включається у загальнодержавні записи **метаданих**. Серед цих даних є статичні, наприклад, земля, будинки, геолокація, які розташовані в реєстрах, та динамічні дані, які змінюються з часом, наприклад, кількість аварій, захворювань, рівень забрудненості повітря тощо. Тож статичні дані оновлюються лише за наявності змін або після визначеного циклу, а динамічні потребують постійного оновлення. В ідеалі ці дані надаються у відкритому форматі (JSON, XML, RDF або CSV), який можна прочитати за допомогою різних мов програмування (OpenDataHandbook). Отримані таким чином дані можна порівняти з іншими даними та зробити доступними для додатків через спеціалізовані сервери.

Суть відкритих даних – вони повинні бути опубліковані ще до того, як комусь знадобляться. Публічна інформація у формі відкритих даних дозволена для її подальшого вільного використання, аналізу та поширення, поєднання з іншою інформацією, включення у власний продукт. Публічна інформація, що містить персональні дані фізичної особи, може бути оприлюднена у випадку, якщо персональні дані знеособлені та захищені, або людина дала свою згоду на поширення таких даних. Повний перелік наборів даних, які мають бути оприлюднені, вимоги до їх формату і структури, періодичність оновлення визначаються Кабінетом Міністрів України.

Характеристики відкритих даних відповідають критеріям, запропонованих німецькими вченими Х. Кубічек та Дж. Джарк [11]:

1. Повнота – всі загальнодоступні дані, тобто такі, що не підлягають несанкціонованому захисту даних, безпеці чи обмеженням доступу, мають бути відкритими в повному обсязі.

2. Першоджерело – у відкритий доступ викладаються необроблені дані у максимально зручному для використання форматі.

3. Своєчасність – дані повинні бути доступними так швидко, як це необхідно для їх використання.

4. Доступність – дані стають доступними для якомога більшої кількості користувачів для якомога більше цілей.

5. Машиночитаність – дані структуровані і придатні для автоматичної обробки.

6. Недискримінаційність – дані доступні кожному без реєстрації і додаткових дозволів.

7. Відсутність власника – дані доступні у форматі, над яким ніхто не має виключного контролю.

8. Відсутність авторського права – дані не підпадають під авторське право, патент, торговельну марку або комерційну таємницю.

9. Постійність – дані не видаляються, навіть старі дані повинні залишатися доступними.

10. Безоплатність – користувачі не мають платити за використання даних, адже плата впливає на інтерес та можливість використовувати дані.

Відкриті дані мають не лише публікуватися відповідними органами влади на відповідних веб-сайтах, але й бути доступними через центральні національні портали.

В англomовних країнах говорять про громадянське хакерство. Як приклад, можна назвати Фонд «Відкрите знання», заснований у Великобританії з «главами» у більшості країн-членів ЄС. Тобто суспільство вимагає відкриття даних, в рамках Партнерства відкритого уряду уряд зобов'язується працювати з громадянським суспільством, прозоро надавати інформацію. У такий спосіб все більше громадян довіряють своєму уряду, а уряд знає, що його контролюють і більш обачливо ухвалює рішення. Громадянські хакери організовують

хакатони та показують, як дані управління можна візуалізувати або комбінувати з іншими. Сталі форми співпраці ще не сформувалися. Тим не менш, створено різноманітні програми, які також відображаються на відкритих платформах даних. Вони обмежуються інформаційними послугами. Однак для розвитку послуг електронного урядування, пов'язаних з транзакціями, ця форма співпраці не ставиться під сумнів через вимоги законодавства про закупівлі та законодавства про відповідальність та через вимоги інтероперабельності.

Медіапроектів, присвячених темі відкритих даних, в Україні небагато. Серед них варто виокремити журнал про відкриті дані MindLab (<https://mindlab.media/>), єдине профільне друковане видання (з онлайн-версією) про відкриті дані, телеграм-канал «OpenDataUkraine» від команди Opendatabot і телеграм-канал «Відкриті дані Opendata» від ініціативи «Дані міст». Вищезазначені телеграм-канали розраховані на осіб, які вже знайомі з відкритими даними та користуються сервісами для доступу до opendata. Telegram-канал «Відкриті дані Opendata» розміщує матеріали, які будуть цікаві більш досвідченим фахівцям у сфері opendata. Статті MindLab підходять як для новачків у сфері відкритих даних, які вже мають загальне розуміння opendata, так і для фахівців. Нумери і матеріали видання є досить об'ємними, тому швидкість ознайомлення є повільнішою, ніж у телеграм-каналів з короткими постами, хоча прочитання номерів журналу дозволяє ґрунтовніше ознайомитись з темою відкритих даних.

Просвітницькими проектами про відкриті дані є онлайн-курси: цикл курсів «Відкриті електронні реєстри» (<https://vumonline.ua/course/open-electronic-registries/>), курс «Електронна демократія в Україні» (<http://skillsacademy.com.ua/courses/54>), курс про відкриті дані від TAPAS (<https://tapas.learndata.info/#/>). Онлайн-курси потребують більше часу для освоєння, ніж чат-бот, оскільки вони роз'яснюють багато деталей і глибше занурюють користувачів у тему відкритих даних.

У бізнесі популярними є набори даних про найпоширеніші в країні авто. Нині створені телеграм-боти, мобільні додатки, сайти, які моніторять авторинки і дають можливість громадянам та автодилерам безкоштовно їх використовувати. Також популярними в Україні є сервіси визначення ризиків покупки квартир у новобудовах – відкриті дані дають можливість перевірити дозвільну документацію, ліцензії, судові позови щодо конкретної новобудови.

Розпорядники інформації оприлюднюють інформацію у формі відкритих даних (розміщують на офіційному веб-сайті або на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних) та забезпечують доступ до неї. Перелік інформації, яка має бути у відкритому доступі, наводиться у Додатку до Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних [2]. Держава відкриває реєстри з великою кількістю даних, але знайти там потрібну інформацію буває доволі складно. Тому створюються сервіси, які міксують дані і обирають те, що потрібно користувачеві за запитом. Ці дані і стають основою журналістських матеріалів. Нині можна виділити 3 ресурси для роботи з відкритими даними:

- E-data (<https://spending.gov.ua/>) – офіційний портал публічних фінансів, найбільша база даних (близько 20 млн документів);
- ProZorro (<https://prozorro.gov.ua/>) – все про публічні закупівлі (тендерів і 258952 активних постачальників на 25.02.2020 р.), дані зберігаються у форматі pdf, тобто скопіювати чи знайти пошуком потрібні важко.
- Державний портал відкритих даних (data.gov.ua) – 28 000 наборів даних на 25.02.2020), більшість з яких неструктуровані.

Портал «E-Data» — це офіційний державний інформаційний інтернет-портал, на якому оприлюднюється інформація про використання публічних коштів, наприклад, витрати бюджету, роботу міністерств, чиновників, а також реалізується ідея «Прозорого бюджету», завдяки якому задовольняється право громадськості на доступ до інформації. З 15 вересня 2015 року на порталі оприлюднюються всі транзакції Державної казначейської

служби, інформація про використання коштів державного і місцевих бюджетів, суб'єктів господарювання державної і комунальної власності, де їх частка акцій у статуті перевищує 50%. Державне агентство з питань електронного урядування оприлюднює дані через постанови, а також адмініструє портал відкритих даних, на який розпорядники самостійно завантажують дані. Якщо інформації недостатньо, журналіст може звернутися до відповідної служби, наприклад, у національної поліції дізнатися про кількість пограбувань.

Пошук даних здійснюється достатньо просто – при натисканні на певній області карти відкриваються всі транзакції грошових переказів. Проєкт «E-data» складається з двох основних модулів: SPENDING – використання публічних коштів казначейства, договори розпорядників, державних цільових фондів, державних та комунальних підприємств та «Прозорий бюджет» – інформаційно-аналітична система для управління публічними коштами державного та місцевого бюджетів, а також містить аналітику, системи контролю, веде розділи, пов'язані з методологією та навчанням.

ProZorro – система електронних публічних та державних закупівель в Україні на основі тендерної системи із слоганом «Всі бачать все», авторські права на яку «передані народу України (державі)» згідно з «Меморандумом про відмову від авторських прав, передачі державі та подальші кроки створення пілотної версії автоматизованої інформаційної системи електронних державних закупівель в Україні». Ця система побудована за принципами відкритих джерел, тобто вся інформація, яка є в центральній базі даних, транслюється у відкритий доступ. Крім цього, по закінченні тендеру в електронній системі з'являється інформація про всі подані пропозиції, рішення тендерної комісії, кваліфікаційні документи тощо. В системі працює 10 акредитованих комерційних онлайн-майданчиків для закупівель: ПриватМаркет, SmartTender.biz, Zakupki.prom.ua, Zakupki.com.ua, Держзакупівлі онлайн, Українська універсальна біржа, E-Tender, Brizol.net, Newtend, PublicBid та APS Market.

На національному порталі відкритих даних **Data.gov.ua** публікуються дані українських держорганів, згруповані в 10 категорій (рис. 2).

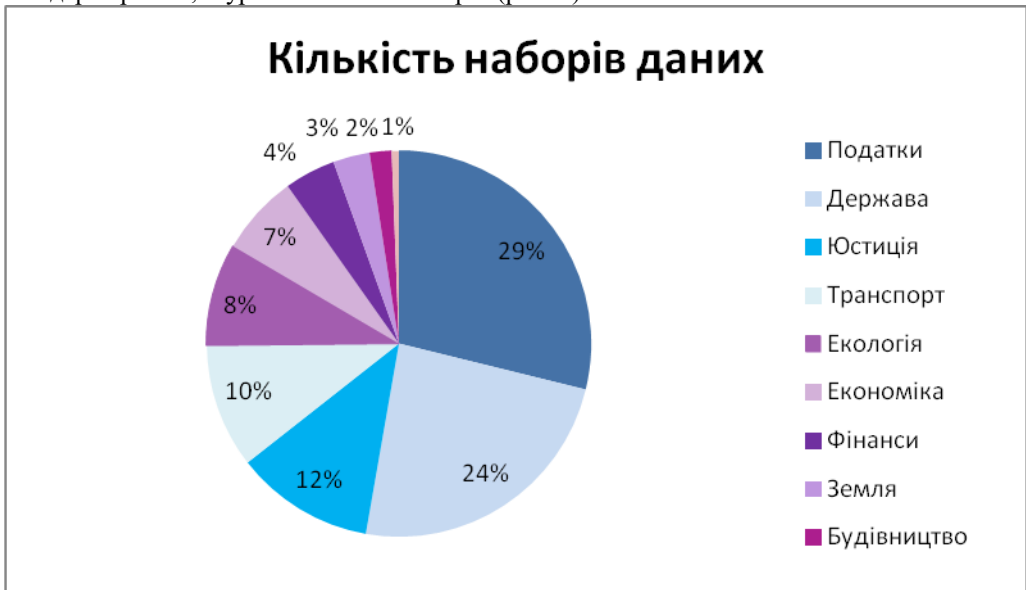

Рис. 2. Кількість наборів даних на Державному порталі відкритих даних по категоріям (рисунок автора).

Урядовий веб-портал відкритих даних (data.gov.ua), який працює з 2014 р., надає доступ до публічної інформації у формі відкритих даних органів державної влади та місцево-

го самоврядування. Деякі дані збираються та архівуються вже достатньо давно, але через обмеження в електронному варіанті журналісти раніше не мали до них вільного доступу. За допомогою спеціальних сервісів можна швидко знайти потрібну інформацію навіть кількарічної давності та використати її в конкретному дослідженні. Хмарні ресурси для розміщення та безперебійної роботи національного порталу безкоштовно надала компанія Microsoft Україна.

В Україні є й інші сервіси, що послуговуються відкритими даними, наприклад, 007, Navizor, AgriEye, інформаційно-аналітичні ресурси, сервіси моніторингу реєстраційних даних компаній, наприклад, OpenDataBot для запобігання рейдерських захоплень і контролю контрагентів. З них можна дізнатися, приміром, про ризики покупки квартир у новобудовах: дозвільна документація, ліцензії забудовника, моніторинг судових позовів тощо.

Знання у сфері відкритих даних надають українцям можливості безкоштовно перевіряти майбутніх бізнес-партнерів та компанії (наявність судових позовів, аналіз участі у державних тендерах, податкова заборгованість тощо). Це дозволяє економити кошти завдяки уникненню недобросовісних організацій чи підприємств. Найбільше цікавлять громадян України набори даних щодо популярних автомобілів, пошуку автомобілів, які знаходяться в розшуку, судових справ, даних з реєстру юридичних осіб, а також інформація щодо податкової заборгованості. На основі відкритих даних українська молодь може створювати власні бізнес-проекти і стартапи, що зумовлює позитивні зміни у соціальній сфері. Водночас соціальний аспект має вияв у формуванні активної позиції суспільства, що забезпечує ефективну систему громадського контролю за діяльністю державних органів.

Фахівці TAPAS зазначають, що відкриті дані мають прямий та опосередкований вплив на економіку: заробляє бізнес, який створює продукти на основі відкритих даних, а користувачі отримують ефективніші продукти та послуги [12]. Увага і активна позиція громадян у довготривалому плані може виконувати функції контролю за діяльністю державних органів. Знання у сфері відкритих даних надають українцям можливості безкоштовно перевіряти майбутніх бізнес-партнерів (наявність судових позовів, аналіз участі у державних тендерах, податкова заборгованість тощо). Дослідження виявило економію понад 700 млн доларів у 2017 р. завдяки відкритим даним, з яких 200 млн – прибутки українських компаній за нові продукти або послуги на основі відкритих даних. Позитивний прогноз компанії – 1,4 мільярда доларів на рік у 2025 р. за умови розвитку відкритих даних такими ж ритмами.

На сьогоднішній день у сфері відкритих даних в Україні задіяні 3000-4000 фахівців. У 2020 р. четвертий раз проводиться OpenDataChallenge – найбільший національний конкурс у сфері відкритих даних, покликаний популяризувати розроблення сервісів і продуктів, які сприятимуть боротьбі з корупцією та мають значне суспільне значення і бізнес-потенціал. Серед переможців минулих років [Monitor.Estate](#) – сервіс пошуку та аналізу юридичних ризиків на первинному ринку нерухомості, [«Суд на долоні»](#) – аналітичний інструмент для пошуку, дослідження та візуалізації судових рішень, [LvivCityHelper](#) – чат-бот міської ради Львова, що цілодобово надає доступ до публічної інформації міста, [«Знай свого чиновника» \(Zaparkanom\)](#) – надає аналітичну інформацію для оцінювання чиновника на основі задекларованих статків, [Citi-бот «Назар»](#) – муніципальний чат-бот про роботу комунальних служб міста.

В Україні активно розвивається сфера data-журналістики – на основі відкритих даних створюють візуалізації, проводяться журналістські розслідування. Також відкриті дані використовують громадські організації й активісти для досліджень в соціальній сфері, екології, корупції, дотримання прав людини тощо. Наприклад, на основі відкритих даних працює Clarity Project (<https://clarity-project.info/about>) – база даних і система аналітики на основі публічних закупівель ProZorro. Проект USAID / UKaid «Прозорість та підзвітність у державному управлінні та послугах» [13] фінансово підтримує громадян України та україн-

нський уряд у боротьбі з корупцією в органах державного управління, що сприяє довірі українців до уряду.

4. Висновки

Отже, відкриті дані включають нетекстовий матеріал у вигляді таблиць і карт, розміщених на відкритому ресурсі у вигляді, зручному для скачування та опрацювання. Через те, що відкриті дані є комерційно цінними або розкривають небажані дії, не всі організації їх викладають відповідно до законодавства. Характеристиками відкритих даних є доступність та вільне використання, універсальність, зручність опрацювання.

В Україні працюють три ресурси для роботи з відкритими даними: E-data; ProZorro та Державний портал відкритих даних (data.gov.ua).

Відкриті дані є важливим джерелом журналістських розслідувань, тому варто залучати дедалі більше журналістів до роботи з ними. Основним критерієм ефективності є соціальний ефект від розуміння відкритих даних і популяризації використання сервісів для доступу до них. У журналістській історії цінним є не самі дані, а правильна їх інтерпретація, розтлумачення для громадян. Залучення українців до принципів контролю за діяльністю держави, можливість безумовного доступу до необхідної інформації в будь-який момент забезпечують формування відкритого суспільства, розвиток демократії, створюють можливості для розвитку бізнесу та формують серед громадян відповідальну та активну громадянську позицію.

Відкриті дані є невичерпним джерелом для створення успішних стартапів. Щороку кращі з них демонструються під час заходів на Міжнародному дні відкритих даних. Журналістика даних широко використовує відкриті дані для створення візуалізацій, за допомогою яких можна ілюструються тенденції та проблеми різних сфер життя. Журналісти, громадські організації та активісти на основі відкритих даних проводять власні дослідження – наприклад, щодо дотримання прав людини, реконструкції подій, екологічного стану в регіоні чи антикорупційні проекти.

Процес аналізу даних включає послідовні кроки: на які питання мають відповісти дані; пошук даних та їх фільтрація; дослідження даних; формулювання висновків, тенденцій, прогнозів, візуалізацій; комунікація.

5. Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу до публічної інформації у формі відкритих даних. Закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 25, с.192. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/319-19>. (дата звернення: 26.03.2020).
2. Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних. Постанова від 21.10.2015 р. № 835 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF>. (дата звернення: 26.03.2020).
3. Про доступ до публічної інформації. Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI // Міністерство юстиції. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_35409. (дата звернення: 26.03.2020..)
4. Ковтун М. С., Хрякова Н. О. Відкриті дані в Україні: сутність та стан розвитку // ForumPrava. 2018. № 2. С. 66–73. <http://doi.org/10.5281/zenodo.1286078>
5. Тарасюк А.В., Відкриті дані та інші дані у публічному доступі: правові аспекти // Інформація і право. 2017. № 2(21). С. 59–65. URL: <http://ippi.org.ua/tarasjuk-av-vidkriti-dani-ta-inshi-dani-u-publichnomu-dostupi-pravovi-aspekti-st-59-65> (дата звернення: 26.03.2020).
6. Дурман М. О., Тохтарова І. М. Відкриті дані як інструмент інформаційного забезпечення прозорості публічної влади // Теорія та практика державного управління і місцевого

самоврядування. 2017. № 1. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2017_1/12.pdf (дата звернення: 26.03.2020).

7. Горбата Л. П. Відкриті дані як інструмент інформаційної відкритості у діяльності органів публічної влади // Молодий вчений. 2018. № 5 (57). С. 220–224. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/5/54.pdf>. (дата звернення: 26.03.2020)

8. Шевченко В. Е. Мультимедійний контент: навчальний посібник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2017. 239 с.

9. Міжнародна хартія відкритих даних (принципи) // Верховна рада України. Портал відкритих даних. URL: <https://data.rada.gov.ua/open/main/charter>. (дата звернення: 26.03.2020).

10. Мапа розвитку відкритих даних в Україні URL: <https://data.gov.ua/roadmap>. (дата звернення: 26.03.2020).

11. Kubicek, Herbert; Jarke, Juliane (2020): Offene Daten (OpenData). in: Klenk T., Nullmeier F., Wewer G., Handbuch Digitalisierung in Staat und Verwaltung, Wiesbaden: Springer VS, S. 1-15 // SpringerLink. https://doi.org/10.1007/978-3-658-23669-4_5-1 (дата звернення: 26.03.2020).

12. Ковальчук А., Ханжин В., Кудлатський Я. Економічний потенціал відкритих даних для України // TAPAS. URL: http://tapas.org.ua/wp-content/uploads/2019/03/TAPAS_OD_2018.pdf. (дата звернення: 26.03.2020).

13. Прозорість та підзвітність у державному управлінні та послугах. Проект USAID/UKAID/Eurasia Foundation// TAPAS. URL: <http://tapas.org.ua/> (дата звернення: 26.03.2020).

Надійшла до редколегії 27.03.2020

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2015), *Law of Ukraine “On amendments to some laws of Ukraine on access to public information in the form of open data”*, Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], № 25, Article 192, available at: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/319-19> (accessed: 26.03.2020).

2. Verkhovna Rada of Ukraine (2015), *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On approval of the Regulation on data sets which should be made publicly available in the form of open data”*, 21 October 2015, № 835, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF> (accessed: 26.03.2020).

3. Ministry of Justice of Ukraine (2011), *Law of Ukraine “On access to public information”*, 13 January 2011, № 2939-VI, available at: https://minjust.gov.ua/m/str_35409 (accessed: 26.03.2020).

4. Kovtun, M. S. & Khriakova, N. O. (2018), “Open data in Ukraine: essence and state of development”, *Forum Prava*, no. 2, pp. 66–73, available at: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1286078> (accessed: 26.03.2020).

5. Tarasiuk, A. V. (2017), “Open data and other data in public access: legal aspects”, *Informatsiia i Pravo [Information and Law]*, no. 2 (21), pp. 59–65, available at: <http://ippi.org.ua/tarasyuk-av-vidkriti-dani-ta-inshi-dani-u-publichnomu-dostupi-pravovi-aspekti-st-59-65> (accessed: 26.03.2020).

6. Durman, M. O. & Tokhtarova, I. M. (2017), “Open data as a tool of informational support of public authorities transparency”, *Teoriia ta Praktyka Derzhavnoho Upravlinnia i Mistsevoho Samovriaduvannia [Theory and Practice of Public Administration and Local Self-Government]*, no. 1, available at: http://el-zbirn-du.at.ua/2017_1/12.pdf (accessed: 26.03.2020).

7. Horbata, L. P. (2018), “Open data as a tool of information transparency in the activities of public authorities”, *Molodyi Vchenyi [Young Scientist]*, no. 5 (57), pp. 220–224, available at:

<http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/5/54.pdf> (accessed: 26.03.2020).

8. Shevchenko, V. E. (2017), *Multimedia Content: A Textbook*, VPTs “Kyivskiy universytet”, Kyiv, 239 p.

9. Verkhovna Rada of Ukraine (2016), *International Open Data Charter*, available at: <https://data.rada.gov.ua/open/main/charter> (accessed: 26.03.2020).

10. The Unified Public Open Data Web Portal (2020), *Roadmap of Open Data in Ukraine*, available at: <https://data.gov.ua/roadmap> (accessed: 26.03.2020).

11. Kubicek, H. & Jarke, J. (2020), “Offene daten (open data)”, in Klenk, T., Nullmeier, F. & Wewer, G. (Eds.), *Handbuch Digitalisierung in Staat und Verwaltung*, Springer VS, Wiesbaden, S. 1-15, available at: https://doi.org/10.1007/978-3-658-23669-4_5-1 (accessed: 26.03.2020).

12. Kovalchuk, A., Khanzhyn, V. & Kudlatskyi, Ya. (2019), “Economic potential of open data for Ukraine”, TAPAS, available at: http://tapas.org.ua/wp-content/uploads/2019/03/TAPAS_OD_2018.pdf (accessed: 26.03.2020).

13. TAPAS (2020), *USAID / UK aid Project Transparency and Accountability in Government and Services*, available at: <http://tapas.org.ua/> (accessed: 26.03.2020).

Submitted 27.03.2020

<https://doi.org/10.17721/2312-5160.2019.26.54-68>

UDK 802.8

Co-authorship in the context of academic integrity

Svitlana Fiialka

*National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute",
16 Politekhnichna str., 03056 Kyiv, Ukraine*

Corresponding author's e-mail address: fiyalka@i.ua

ABSTRACT

To find out how Ukrainian scholars view co-authorship, a Google form was posted on Facebook in professional communities. The survey was filled out by 198 scholars representing 24 fields. Among the main reasons for co-authorship, respondents identified the following: possibility of intellectual development, establishment of professional contacts, opportunity to save time, material rewards as a result of such publication, pressure of a manager who wants to have a publication but does not actually participate in the research, access to expensive equipment and materials, ability to share costs with all co-authors, bad English language skills, increased likelihood of being published with co-author authority, and more. We managed to get numerous answers illustrating the difficulties of preparing scientific publications in co-authorship: delays by other authors, reluctance of collaborators to take into account the comments of reviewers, the low requirements of some collaborators to itself, when they allow themselves to be published in "predatory journals", problems during interpersonal communication, the need to include in the list of authors the people who did not participate in the writing of the article, long-term text alignment by co-authors, plagiarism, language problems, conflicting views on the results. Ethical problems arising from the co-authorship are revealed: the order of authors, distribution of scientific contribution, authorship of the administrative director, authorship of works performed under scientific supervision, etc. The article also addresses the problem of gift and guest authorship and elucidates the attitude of Ukrainian scientists to the services of companies that "guarantee" the publication of articles in international peer-reviewed journals.

KEYWORDS: co-authorship; academic integrity; scientific journal; publishing productivity; international scientific collaboration.

УДК 802.8

Співавторство наукових статей у контексті академічної доброчесності

Фіялка Світлана Борисівна, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», доцент, кандидат наук із соціальних комунікацій.

Резюме

Щоб з'ясувати, як українські дослідники ставляться до співавторства, у наукових спільнотах соціальної мережі «Фейсбук» було розміщено гугл-форму. В анкетуванні взяли участь 198 науковців – представників 24 галузей. Серед основних причин публікуватися у співавторстві респонденти визначили такі: можливість інтелектуального розвитку, налагодження професійних контактів, можливість заощадити час, матеріальні заохочення в результаті такої публікації, тиск керівника, який хоче мати публікацію, але фактично не бере участі в дослідженні, доступ до дорогого обладнання та матеріалів, можливість розподілити витрати на всіх співавторів, погане знання англійської мови, підвищення ймовірності бути опублікованим завдяки авторитету співавтора тощо. Виявлено етичні проблеми, що виникають у результаті співавторства: порядок авторів, розподіл наукового внеску, авторство адміністративного керівника, авторство робіт, виконаних під науковим керівництвом тощо. У статті також порушено проблему подарункового та гостьового авторства та з'ясовано ставлення українських науковців до послуг фірм, які «гарантують» опублікування статті в міжнародних рецензованих журналах.

Ключові слова: співавторство; академічна доброчесність; науковий журнал; публікаційна активність; міжнародна наукова співпраця.

Фіялка С. Б. Соавторство научных статей в контексте академической добросовестности.

Чтобы выяснить, как украинские исследователи относятся к соавторству, в научных сообществах социальной сети Фейсбук была размещена Google-форма. В анкетировании приняли участие 198 ученых – представителей 24 отраслей. Среди главных причин публиковаться в соавторстве респонденты перечислили следующие: возможность интеллектуального развития, налаживания профессиональных контактов, возможность сэкономить время, материальные поощрения в результате такой публикации, давление руководителя, который хочет иметь публикацию, но фактически не участвует в исследовании, доступ к дорогостоящего оборудования и материалов, возможность распределить расходы на всех соавторов, плохое знание английского языка, повышение вероятности публикации благодаря авторитету соавтора и т.д. Выведены этические проблемы, возникающие в результате соавторства: порядок авторов, распределение научного вклада, авторство административного руководителя, авторство работ, выполненных под научным руководством и тому подобное. В статье также затронута проблема подарочного и гостевого авторства и выяснено отношение украинских ученых к услугам фирм, которые «гарантируют» публикацию статьи в международных рецензируемых журналах.

Ключевые слова: соавторство; академическая добродетель; научный журнал; публикационная активность; международное научное сотрудничество.

1. Вступ

У сучасному світі наукової комунікації дедалі гостріше постає потреба міжнародної наукової співпраці, результатом якої є оформлення колективних наукових результатів у вигляді статей, написаних у співавторстві. Глобальні наукові проєкти неможливо виконати силами ентузіастів-одинаків, «щоб продукувати знання, необхідно ділитися людським капіталом» [1]. Дослідницьке середовище стає міждисциплінарним і потребує від науковців широкого набору знань та навичок з основного фаху, а також інженерії, статистики, інформаційних систем, психології, юриспруденції тощо. Україн рідко повний набір таких професійних якостей може бути притаманний одній людині [2]. Невід'ємним елементом наукового прогресу стала взаємодія науковців різних дослідницьких напрямів, яка виявляється у формуванні мереж наукового співавторства, що дають змогу зрозуміти і спрогнозувати поширення наукової інформації, еволюцію наукових шкіл, допомагають обирати перспективні напрями досліджень [3, 86–87].

Серед переваг, що їх надає співавторство, – інтенсифікація досліджень, поліпшення якості отриманих результатів, краще їх оформлення тощо. Крім того, це доступ до дорогого обладнання та інших ресурсів [4]. Науково підтверджено прямо пропорційну залежність між кількістю співавторів і кількістю цитувань статті. Це свідчить про те, що дослідники, котрі здатні налагодити ефективну співпрацю, продукують вагоміші наукові результати [5]. С. Вучті, Б. Джонс та Б. Уззі проаналізували 19,9 млн. наукових праць у галузі інженерії, соціальних наук та мистецтва за 50 років і 2,1 млн. патентів, щоб продемонструвати, що наукові колективи домінують у виробництві наукового знання. У співавторстві створюються більш цитовані публікації порівняно зі статтями авторів-одинаків, і ця тенденція з часом лише поглиблюється. Неочікувано автори виявили найбільше зростання тренду до співавторства в царині суспільних наук – від 17,7 % колективних публікацій у 1955 р. до 51,5 % у 2000-х рр. [6].

Науковці можуть покращити свої результати, розподіляючи обов'язки та отримуючи коментарі від колег. Співавторство також допомагає уникнути нульової публікаційної активності, спричиненої тривалим періодом збирання даних або рецензуванням [7]. Зрештою, співавторство дає синергетичний ефект – результат спільної роботи дослідників кращий, аніж сума зусиль окремих авторів [8].

Проте можливі й негативні ефекти, що їх породжує співавторство. По-перше, коли учасники спільних проєктів обмінюються інформацією, це може призвести до її спотворення чи втрати [9]. По-друге, є небезпека, що ніхто не буде готовий нести відповідальність за роботу в цілому. По-третє, можуть формуватися групи впливу, які визначають дослідницьку політику та ухвалюють фінансові рішення на свою користь [2]. По-четверте, велика кількість співавторів збільшує ризик опортуністичної поведінки та вимагає додаткових умов, зокрема командою співавторів потрібно керувати [10].

Однак найбільші ризики несе проблема порушення співавторами норм академічної доброчесності під час провадження наукової діяльності – сукупності етичних принципів і правил, які забезпечують довіру до результатів наукових досягнень. Ці норми регламентовані, зокрема, Законами України «Про вищу освіту» [11], «Про науку та науково-технічну діяльність» [12], «Про авторське право та суміжні права» [13], Рекомендаціями МОН щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах [14], Положенням про Національний репозитарій академічних текстів [15], Етичним кодексом ученого України [16]. Серед порушень означених норм – академічний плагіат (оприлюднення наукових результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження); самоплагіат (оприлюднення власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів); фабрикація (вигадкування даних); фальсифікація (свідома зміна чи модифікація вже наявних даних). У контексті співавторства до цих проблем додається проблема досягнення згоди щодо того, кого з

осіб, які зробили внесок у наукову працю, можна (не можна) вважати авторами, а також дії, скеровані на перешкоджання іншим співавторам якісно виконати свою роботу.

Мета статті – виявити мотиви українських дослідників до наукової співпраці, а також проблеми академічної доброчесності під час підготовки українськими вченими наукових публікацій у співавторстві та узагальнити редакторські рекомендації щодо підготовки статей у співавторстві.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі створенням наукових публікацій авторськими колективами у контексті академічної доброчесності, а **предметом** – сукупність мотивів науковців до висвітлення результатів дослідницької діяльності у співавторстві.

2. Методи дослідження

Щоб визначити рівень вивчення теми, у нашій науковій розвідці застосовано метод аналізу наукових джерел та метод наукового узагальнення. Зокрема, було досліджено суб'єктний склад учасників відносин співавторства та практики недоброчесного співавторства. Методом наукового узагальнення ми з'ясували, у чому полягає сутність співавторства як соціальнокомунікаційної взаємодії науковців. Для виявлення мотивів українських науковців до підготовки статей у співавторстві та узагальнення редакторських рекомендацій щодо підготовки статей у співавторстві використано метод анкетного опитування. Результати опитування було інтерпретовано завдяки методам аналізу, конкретизації та класифікації.

Процедура опитування. У липні – вересні 2019 р. у групах на фейсбуці Ukrainian Scientists Worldwide, Новини псевдонауки в Україні, Наукові конференції та публікації, Аспіранти і докторанти України, Освіта. Наука. Технології. Інновації, Академічна доброчесність та плагіат, Вища школа і наука України: розпад чи розквіт?, а також на фейсбук-сторінці НАНУ було розміщено гугл-форму для опитування.

Усього в анкетуванні взяло участь 198 дослідників із різних галузей знань. Окремі галузі представлені лише кількома науковцями, що не дало нам можливості оцінити проблему співавторства в цих галузях, однак забезпечило розуміння специфіки співавторства в природничих, технічних та гуманітарних науках. Анкета містила 21 запитання, у тому числі 8 відкритих. На 9 запитань було запропоновано готові відповіді, на 4 запитання опитувані могли не лише обрати один з варіантів відповіді, а й навести власний.

3. Результати й обговорення

Під співавторством наукової статті ми розуміємо створення спільної публікації групою дослідників з урахуванням їхніх ролей, ступеня участі, академічної культури та стратегій комунікації авторського колективу між собою, а також редакторами й рецензентами. Відносини співавторства на наукові публікації охоплюють взаємодію окремих науковців, науково-педагогічних працівників та наукових колективів. Написані у співавторстві статті є засобом зв'язку між членами наукової спільноти. При цьому створення наукової публікації спільною творчою працею двох або кількох осіб означає не спільний процес праці співавторів, а досягнення ними спільного результату [17, 50; 18, 107]. Кожен зі співавторів робить свій внесок у публікацію, у результаті чого з'являється цілісний неподільний науковий твір.

Створена у співавторстві наукова стаття – це об'єкт авторського права, результат інтелектуальної співпраці двох і більше науковців, що містить результати дослідження, які полягають у нових знаннях у конкретній науковій галузі. Результати наукового дослідження підлягають процедурі наукового рецензування та призначені для подальшого поширення в наукових журналах і застосування науковцями і практиками.

Узурпація авторства, необґрунтоване його присвоєння, претензії на співавторство з іншими науковцями без їхньої згоди, співавторство у фальсифікованих публікаціях належать до переліку вчинків, що кваліфікуються як порушення академічної доброчесності [19]. Ідеться про нехтування нормами авторського права, так і вимогами, що їх висуває до рівня наукових публікацій наукова спільнота, а також державні експертні установи.

Упроведеному нами опитуванні взяли участь 122 кандидати наук (61,6 %), 33 доктори наук (16,7 %), 37 аспірантів (18,7 %), і 6 (3,0 %) науковців без наукового ступеня, але не аспірантів. Анкету заповнили представники 24 галузей: економіка – 38 (19,2 %), філологія – 28 (14,1 %), інженерія – 20 (10,1 %), педагогіка – 19 (9,6 %), біологія – 16 (8,1 %), фізико-математичні науки – 15 (7,6 %), хімія – 10 (5,1 %), медицина – 9 (4,5 %), юриспруденція – 8 (4 %), публічне управління – 7 (3,5 %), історія – 7 (3,5 %), сільськогосподарські науки – 7 (3,5 %), соціальні комунікації – 7 (3,5 %), психологія – 6 (3 %), інформаційні технології – 6 (3 %), політологія – 5 (2,5 %), філософія – 4 (2 %), соціологія – 3 (1,5 %), геологія – 3 (1,5 %), культурологія – 2 (1 %), мистецтво – 2 (1 %), фізична культура і спорт – 1 (0,5 %), військова справа – 1 (0,5 %), географія – 1 (0,5 %).

Щодо загальної кількості опублікованих наукових статей відповіді респондентів розподілилися так: до 5 – 19 (9,6 %), 6–10 – 17 (8,6 %), 11–20 – 38 (19,2 %), 21–50 – 60 (30,3 %), понад 50 – 64 (32,3 %) (рис. 1).

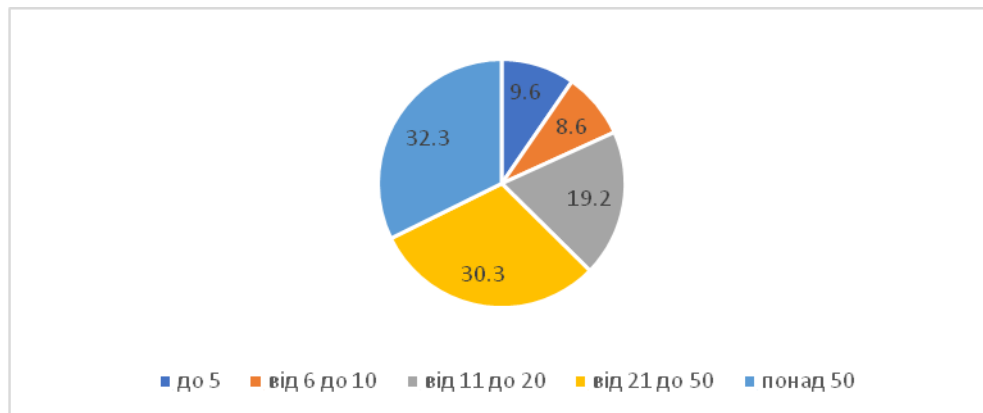

Рис. 1. Розподіл відповідей на питання «Скільки ви маєте опублікованих наукових статей?», %.

175 опитаних (88,4 %) зі 198 респондентів мають наукові публікації у співавторстві, відповідно 23 (11,6 %) не мають жодної такої публікації. 67 респондентів (33,8 % усіх опитаних) опублікували у співавторстві 1–5 статей, 28 (14,1%) – 6–10, 35 (17,7 %) – 11–20, 21 (10,6 %) – 21–50 і 24 (12,1 %) – понад 50 (рис. 2).

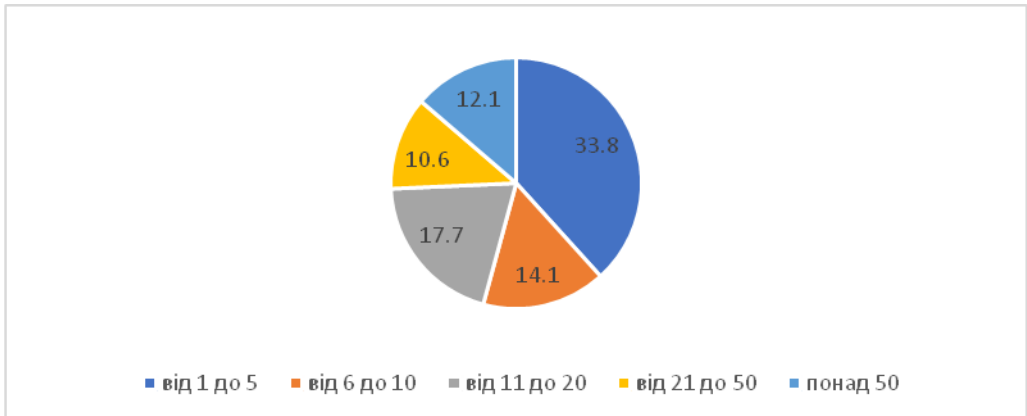

Рис. 2. Розподіл відповідей на питання «Скільки всього статей ви маєте, опублікованих у співавторстві?», %.

Результати опитування свідчать про в цілому значну кількість індивідуальних статей у науковому доробку українських учених. Зокрема, лише 19 респондентів (9,6 %) не мають жодної індивідуальної статті, натомість 40 (20,2 %) мають 1–5 таких публікацій, 25 (12,6 %) – 6–10, 35 (17,7 %) – 11–20, 39 (19,7 %) – 21–50 і 40 (20,2 %) – понад 50 (рис. 3).

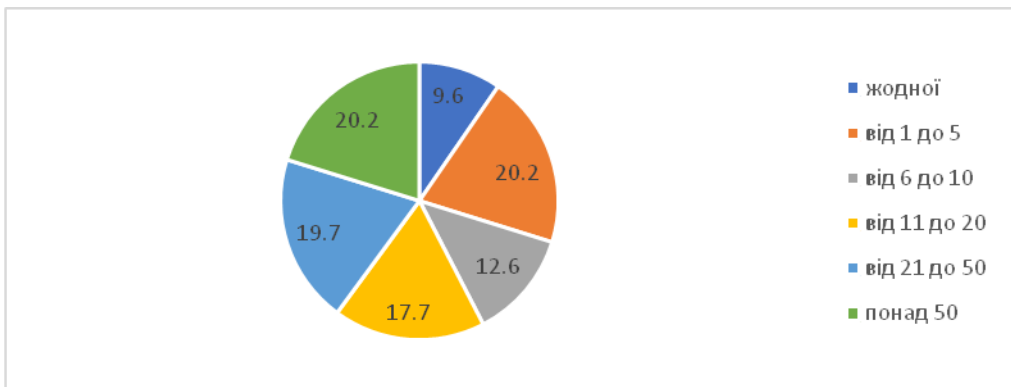

Рис. 3. Частка індивідуальних публікацій у доробку опитаних українських учених, %.

Однак співвідношення різко змінюється, якщо окремо врахувати відповіді респондентів, котрі мають статті у виданнях, що індексуються в наукометричних базах Scopus та (або) Web of Science. Такі публікації мають 116 опитаних, або 58,6 % усіх респондентів. З них жодної індивідуальної статті не мають аж 61 (52,6%), 1–3 індивідуальні статті мають 43 (37,1 %), 4–5 – 4 (3,4 %), 6–10 – 1 (0,9 %), 11–20 – 5 (4,3 %), понад 20 – 2 (1,7 %) (рис. 4).

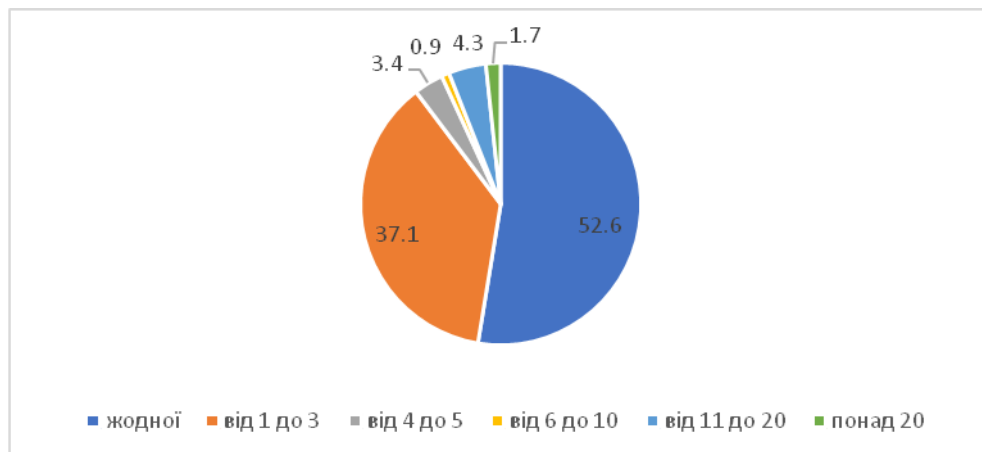

Рис. 4. Розподіл відповідей на питання «Скільки ви маєте індивідуальних наукових статей, опублікованих у виданнях, що індексуються Scopus та (або) Web of Science?», %.

73 (63 %) респонденти, які мають статті у виданнях, що індексуються в наукометричних базах Scopus та (або) Web of Science, зазначили, що публікуються лише в українських журналах, які належать до цих баз. Однак при цьому 101 учасник опитування (51 %) вважає, що жоден український науковий журнал не становить гідної конкуренції закордонним.

Були серед респондентів і автори (27 осіб, або 11,0 % усієї кількості опитаних науковців), що мають публікації в авторитетних міжнародних виданнях світового рівня: Plant Cell, Tissue and Organ Culture, Journal of Agricultural and Food Chemistry, Journal of virological methods, Journal of Molecular Structure, Fire and Materials, Journal of Coordination Chemistry, Reactive and Functional Polymers, Applied Biochemistry and Biotechnology, Journal of Morphology, Journal of Mammalian Evolution, Evolutionary Biology, Nature Communications, Revista Espasios, Materials Science in Semiconductor Processing, Journal of Luminescence, Vacuum, Superlattices and Microstructures, Annals of Functional Analysis, Journal of Functional Analysis, International Journal of Advanced Robotic Systems, International Journal of Biological Macromolecules, Cryobiology тощо. Показово, що всі ці статті написано у співавторстві. Зазначені журнали представляють передусім дослідження з хімії, фізики, екології, медицини – галузей, де саме завдяки співпраці міжнародних команд науковців у проведенні експериментальних досліджень чи спостережень можливо отримати значущі результати [20]. Тож наше дослідження засвідчує отримані раніше наукові дані, що співпраця в гуманітарних науках не настільки ефективна, як у природничих; аналогічно співпраця в теоретичних дисциплінах менш ефективна, аніж в експериментальних [21].

175 зі 198 учасників опитування дали відповідь на запитання щодо того, з ким вони найчастіше публікуються у співавторстві. Зокрема, 95 (54,3 %) – з колегами, з якими працюють в одній установі, 52 (29,7) – із провідними українськими фахівцями галузі і лише 28 (16,0 %) – із зарубіжними колегами в рецензованих міжнародних журналах.

Основні причини публікуватися у співавторстві респонденти визначили так (опитувані мали можливість множинного вибору, а також могли вказати власний варіант відповіді): можливість інтелектуального розвитку (63), налагодження професійних контактів (56), можливість заощадити час (31), матеріальні заохочення в результаті такої публікації (28), тиск керівника, який хоче мати публікацію, але фактично не бере участі в дослідженні (27), доступ до дорогого обладнання та матеріалів (23), можливість розподілити витрати на всіх співавторів (21), кожен виконує свою частину роботи – експеримент,

теоретичне обґрунтування, виготовлення прототипів пристроїв на основі нових матеріалів тощо (15), погане знання англійської мови (9), підвищення ймовірності бути опублікованим завдяки авторитету співавтора (7), бажання допомогти колезі-практику оформити наукові результати (6), підтримка наукової молоді (4), «вписую колег, а вони мене, так зростає кількість статей» (4) (рис. 5).

Рис. 5. Мотиви опублікування статей у співавторстві.

У контексті академічної доброчесності очевидними порушеннями є варіанти вписування співавторів (колег, керівників). Однак немає підстав вносити до складу співавторів і деяких інших осіб, опосередковано причетних до створення публікації: професійних письменників, які брали участь тільки в підготовці рукопису, але не в проведенні дослідження та аналізі його результатів; консультантів; осіб, які надали площі для проведення дослідження; осіб, котрі забезпечували відомчий контроль; осіб, які домоглися фінансової підтримки дослідження; осіб, які надавали реактиви, пацієнтів, тварин та інші матеріали для вивчення [22]. До прикладів неавторського внеску належать також технічне й лінгвістичне редагування, переклад, коректура [23].

Окремо учасники опитування висловилися щодо порядку зазначення співавторів статті. З'ясувалося, що науковці використовують кілька принципів подання авторів: відповідно до рівня наукового внеску, за алфавітом, першим подається керівник лабораторії (якщо йдеться, наприклад, про біологічні та хімічні дослідження). Однак у деяких галузях кількість співавторів може сягати 100 (наприклад, астрофізика), і там доцільно використовувати техніки випадкового добору для зазначення авторства [24].

63 (36 %) зі 175 респондентів, які мають статті у співавторстві, зазначили, що в них не виникало жодних проблем під час такої співпраці. Однак нам удалося отримати й численні відповіді, що ілюструють труднощі підготовки наукових публікацій у співавторстві: невиконання частин роботи або затримки з боку інших авторів, небажання співавторів враховувати зауваження рецензентів, низькі вимоги деяких співавторів до себе, коли вони дозволяють собі публікуватись у «хижацьких виданнях», проблеми під час міжособистісної комунікації, нерівномірність наукового внеску, необхідність включати у співавторів керівників, які не беруть участі в написанні статті, тривале узгодження тексту

між співавторами, ознаки плагіату у співавтора, мовні проблеми, труднощі з дотриманням «спільної» ідеї, суперечливі погляди на результати досліджень.

Співавторство як соціальну взаємодію неможливо зрозуміти, не розглядаючи культуру, мову та інші характеристики, вбудовані в наукову діяльність. Опитані нами дослідники (129, або 65,2 %) віддають перевагу роботі з колегами, які розмовляють з ними однією мовою. Це певною мірою суперечить результатам досліджень, що автори, які не володіють англійською, більш мотивовані бути співавторами публікацій з англomовними авторами [25].

Нами було отримано 65 відповідей від авторів, котрі мають колективні статті в журналах, що індексуються Scopus та Web of Science, щодо того, з авторами з яких країн вони публікуються. 28 респондентів відповіли, що це лише колеги з України, ще 14 вказали Росію та Білорусь. Решта респондентів назвали (країни подано за частотністю згадування) Польщу, Німеччину, Італію, Іспанію, Великобританію, Францію, США, Латвію, Чехію, Болгарію, Люксембург, Туреччину, Китай, Швецію, Японію, Данію, Корею, Словаччину, Тайвань. Прикметно, що на запитання щодо членства в міжнародних професійних асоціаціях та систематичної участі в міжнародних наукових заходах за кордоном ствердно відповіли лише 74 особи (37,4%), негативно – 124 (62,6 %).

У результаті дослідження було виявлено, що зі співавторами своїх публікацій науковці зазвичай знайомляться на конференціях і семінарах (123 відповіді), на роботі (89), на сторінках у соціальних мережах (47), через Researchgate (30), завдяки програмам академічної мобільності (21), під час закордонних стажувань (19), на захистах дисертацій (15), на виставках (6), у літніх школах (5), проходячи онлайн-курси (3).

Опитування також виявило, що 17 (9,7 %) респондентам (зі 175, які мають статті в співавторстві) доводилося бути співавторами статті, не зробивши ніякого внеску в її написання. Ідеться про так зване гостьове і подарункове авторство. Гостьове (почесне) авторство – це зазначення певної особи як автора зі сподіванням завдяки його авторитету збільшити цитованість праці або ймовірність її опублікування. Подарункове авторство – це зазначення особи як автора з почуття обов'язку чи заради отримання вигоди [26]. Означена проблема ускладнюється наявністю ринку відповідних послуг. Зокрема, компанія «Наукові публікації – Publ.Science» (<https://publ.science/uk/uslugi/soavtorstvo>) пропонує знайти співавторів для вчених, які хочуть видаватися, але «мають мало часу для написання роботи чи не мають необхідної суми для послуг на публікацію під ключ». Водночас посередники обіцяють 100% гарантію опублікування у виданнях, що належать до міжнародних наукометричних баз. Аналогічні послуги пропонує компанія «Аспірант-Сервіс» (<https://aspirants.com.ua/g2533807-publikatsiya-naukovih-statej>) для тих, кому «не вистачає часу на пошук журналу, оформлення та переклад статті на академічну англійську або хто немає бажання проводити місяці за листуванням з редакціями журналів».

187 (94,4 %) опитаних ніколи не вдавалися до послуг фірм, які «гарантують» опублікування статті в міжнародних рецензованих журналах або ж додавання науковців як співавторів таких статей, решта 11 (5,6%) щонайменше 1 раз користувалися такими послугами. Щодо ставлення до таких послуг відповіді розподілилися так: негативно і вкрай негативно – 107 (54,0%); нейтрально – 29 (14,6%); позитивно – 24 (12,1%); негативно, окрім випадків редагування англійської – 19 (9,6%); найбільшою проблемою є спам – 13 (6,6%); як до посередницьких послуг – 6 (3,1%).

На запитання «Чи підводили вас співавтори в питаннях академічної доброчесності або недотримання часових рамок? За яких обставин?» ми отримали 122 відповіді, більшість науковців (87) вказали, що не підводили, інші відповіді можна звести до таких: недотримання часових обмежень (51); використали результати, не включивши до списку авторів (43); плагіат (24); деякі співавтори дають шматки текстів зі статей, що уже були ними опубліковані (29); форс-мажорні обставини (вийшов з ладу прилад або хвороба) (13).

Рис. 6. Частотність порушення академічної доброчесності та недотримання часових рамок співавторами.

Виявлені в результаті опитування практики недоброчесного співавторства (примарне авторство, гостьове (подарункове, почесне) авторство, підроблене авторство) та способи їх подолання узагальнено в таблиці (використано термінологію таких науковців: М. Макнат, М. Бредфорд, Дж. Дрезен, Б. Хенсон, Б. Говард, К. Джеймсон та І. Верм [27]).

Таблиця 1

Практики недоброчесного співавторства

Вид	Суть недоброчесності	Спосіб вирішення проблеми
Примарне	Осіб, які зробили істотний внесок у твір, не включено до переліку співавторів.	Автор, котрий листується з редакцією, має підтвердити, що в переліку співавторів указано всіх, хто брав участь у підготовці статті.
Гостьове /подарункове /почесне	Особи, які не зробили істотного внеску в дослідження, але додаються до переліку авторів завдяки їхньому статусу.	Редакція має вимагати, щоб кожен співавтор виконував чітку роль у дослідженні, яку легко ідентифікувати.
Підроблене	Автори не брали участі в підготовці тексту, але їхні імена додаються до переліку співавторів статті без їхнього відома, щоб збільшити ймовірність публікації.	Редакція має зв'язатися з усіма співавторами, щоб вони підтвердили, що визнають свій внесок у статтю.

Узагальнюючи редакторські рекомендації щодо підготовки статей у співавторстві, варто наголосити, що передусім автори мають попередньо обговорити завдання дослідження, методику його проведення й очікувані результати та чітко розподілити між собою обов'язки й дослідницькі завдання. Це особливо важливо, коли автори перебувають у різних часових зонах. І хоча технології, зокрема електронне листування й відеоконференції, значно полегшують комунікацію, у край важливо час від часу організовувати особисті зустрічі.

Серед авторів має бути відповідальний за спілкування з редакцією на етапі подання

рукопису, рецензування та редагування. Ця особа має доводити до решти співавторів рішення рецензентів і редакції та стежити за дотриманням співавторами дедлайнів.

Співавтори мусять обговорити порядок подання в статті імен авторів, а також забезпечити єдність мовностилістичних засобів, термінів, номенклатури та методів дослідження. Будь-які зміни в тексті потребують згоди всіх співавторів. До того ж має усталитися практика укладання угод між співавторами, щоб уникнути спорів, пов'язаних із використанням наукових результатів. Крім того, поділяючи думку К. Дюкаревої, вважаємо, що такі договори мають регламентувати організацію спільних зусиль щодо підготовки публікації, встановлення умов та підстав відповідальності співавторів у разі невиконання чи неналежного виконання досягнутих домовленостей [28]. Співавторство із зарубіжними вченими варто заохочувати на рівні системи управління наукою та освітою, зокрема включити до переліку показників моніторингу ефективності діяльності науково-дослідних установ та закладів вищої освіти показник щодо кількості статей, підготовлених у співавторстві із зарубіжними науковцями.

4. Висновки

Емпіричне дослідження співавторства в Україні дало змогу простежити тенденцію до зменшення кількості індивідуальних наукових публікацій, що в цілому свідчить про підвищення значення наукової співпраці під час отримання наукових результатів. У результаті опитування науковців було виявлено, що співавторство позитивно позначається на публікаційній активності авторів та якості публікацій. Серед мотивів, що спонукають готувати статті в співавторстві: можливість інтелектуального розвитку, налагодження професійних контактів, можливість заощадити час, матеріальні заохочення в результаті такої публікації, доступ до дорогого обладнання та реактивів, можливість розподілити витрати на всіх співавторів, погане знання англійської мови, підвищення ймовірності бути опублікованим завдяки авторитету співавтора, бажання допомогти колезі-практику оформити наукові результати, підтримка наукової молоді тощо. Позитивні наслідки співавторства полягають у поділі праці, більш ефективних часових витратах, інтелектуальному розвитку, нових публікаційних можливостях. При цьому науковці мусять поділяти спільну парадигму й понятійну систему, а також повинні мати спільні дослідницькі й комунікативні традиції.

Дослідження виявило етичні проблеми, що виникають у результаті співавторства: порядок зазначення авторів, розподіл наукового внеску, авторство адміністративного керівника, авторство робіт, виконаних під науковим керівництвом тощо. Серед поширених практик академічної недоброчесності співавторів – примарне, гостьове та підроблене авторство, самоплагіат і плагіат. До того ж якщо співавторство колективу дослідників фізичної лабораторії, медичної клініки – це об'єктивна даність, що зумовлюється специфікою їхньої роботи та експериментів, то доцільність кількох авторів у невеликій статті в гуманітарних галузях теж може викликати питання щодо академічної доброчесності.

Проблему академічної недоброчесності співавторів дозволяє вирішити передусім зміна особистого ставлення науковця до тих текстів, які він готує. Важливо запобігати та протидіяти поширенню причин, що породжують умови для академічного шахрайства. Перший крок у цьому напрямку – визнання наявних проблем та їх відкрите обговорення науковою спільнотою.

5. Список використаної літератури

1. Rashid, M., Kampschroer, K., Wineman, J., Zimring, C. Spatial Layout and Face-to-Face Interaction in Offices – A Study of the Mechanisms of Spatial Effects on Face-to-Face Interaction // *Environment and Planning B: Planning and Design*. 2006. Vol. 33. Pp. 825–844.
2. Aragon, C., Poon, S., Silva, C. The changing face of digital science // *Proceedings of the 27th International Conference Extended Abstracts on Human Factors in Computing Systems*. Available at: <https://dlnext.acm.org/doi/10.5555/3172795> (accessed 05 September 2019).
3. Визначення потенційних експертних груп науковців у мережі співавторства з використанням методів підтримки прийняття рішень / Горбов В. І., Каденко С. В., Балагура І. В., Манько Д. Ю., Андрійчук О. В. // *Реєстрація, зберігання і обробка даних*. 2013. Т. 15. № 4. С. 86–96.
4. Sonnenwald, D. Scientific collaboration // *Annual Review of Information Science and Technology*. 2007. Vol. 41(1). Pp. 643–681.
5. Scientific Collaboration Results in Higher Citation Rates of Published Articles / W. Figg, L. Dunn, D. Liewehr, S. Steinberg, P. Thurman, J. Barrett, J. Birkinshaw // *Pharmacotherapy*. 2006. Vol. 26(6). Pp. 759–767.
6. Wuchty, S., Jones, B., Uzzi, B. The increasing dominance of teams in production of knowledge // *Science*. 2007. Vol. 316(5827). Pp. 1036–1039.
7. Henriksen, D. What factors are associated with increasing co-authorship in the social sciences? A case study of Danish Economics and Political Science // *Scientometrics*. 2018. Vol. 114(3). Pp. 1395–1421.
8. Lee, S., & Bozeman, B. The Impact of Research Collaboration on Scientific Productivity // *Social Studies of Science*. 2005. Vol. 35(5). Pp. 673–702.
9. Kulkarni, N. Measuring Information Changes at Handoff Points // *Proceedings of the 2015 Industrial and Systems Engineering Research Conference*. Available at: <https://pdfs.semanticscholar.org/335a/c59329916004ed52a6b5651bef23dd3f6109.pdf> (accessed 05 September 2019).
10. Powell, W. Learning from collaboration: Knowledge and networks in the biotechnology and pharmaceutical industries // *California Management Review*. 1998. Vol. 40(3). Pp. 228–240.
11. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/> (дата звернення: 18.04.2020).
12. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 25.11.2015 № 922-VIII // Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19> (дата звернення: 18.04.2020).
13. Про авторське право та суміжні права: Закон України від 23.12.93 № 3793-XII // Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення: 18.04.2020).
14. Рекомендації МОН щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах (авторефератах, дисертаціях, монографіях, наукових доповідях, статтях тощо): Лист МОН від 15.08.2018 № 1/11-8681 // Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v8681729-18/sp:max100#n11> (дата звернення: 18.04.2020).
15. Положення про Національний репозитарій академічних текстів: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 19.07.2017 № 541 // Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/250156682> (дата звернення: 18.04.2020).

16. Етичний кодекс ученого України / Західний науковий центр НАН України та МОН України. URL: <http://znc.com.ua/ukr/news/2009/20090123ethic.php> (дата звернення: 18.04.2020).
17. Дозорцев В. А. Авторские дела в суде: науч.-практ. коммент. Москва : ВААП, ВНИИСЗ, 1985. 176 с.
18. Хохлов В. А. Авторское право: законодательство, теория, практика. Москва : Городец, 2008. 288 с.
19. Ренн О.М. Колективна публікація в академічному виданні: проблемні аспекти у площині творчості та етики // Наука України у світовому інформаційному просторі. 2013. Вип. 8. С. 107–115.
20. Adams, J. The rise of research networks // *Nature*. 2012. Vol. 490(7420). Pp. 335–336.
21. Hu, Z., Chen, C., Liu, Z. How are collaboration and productivity correlated at various career stages of scientists? // *Scientometrics*. 2014. Vol. 101(2). Pp. 1553–1564.
22. White Paper on Publication Ethics. Available at: <https://www.councilscienceeditors.org/resource-library/editorial-policies/white-paper-on-publication-ethics/> (accessed 05 September 2019).
23. Еременко Т. Соавторство в научных публикациях: этические аспекты // Социология науки и технологий. 2016. № 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/soavtorstvo-v-nauchnyh-publikatsiyah-eticheskie-aspekty/viewer> (дата обращения: 18.04.2020).
24. Bozeman, B., Youtie, J. Trouble in Paradise: Problems in Academic Research Co-authoring // *Science and Engineering Ethics*. 2015. Vol. 22(6). Pp. 1717–1743.
25. Bozeman, B., Corley, E. Scientists Collaboration Strategies: Implications for Scientific and Technical Human Capital // *Research Policy*. 2004. Vol. 33(4). Pp. 599–616.
26. Ghost authorship in industry-initiated randomised trials / P. Gøtzsche, A. Hróbjartsson, H. Johansen, M. Haahr, D. Altman, A.-W. Chan // *PLoS Medicine*. 2007. Vol. 4(1). P. 19.
27. Transparency in authors' contributions and responsibilities to promote integrity in scientific publication / M. McNutt, M. Bradford, J. Drazen, B. Hanson, B. Howard, K. Jamieson, I. Verma // *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 2018. Vol. 115(11), 2557–2560.
28. Дюкарева-Бержаніна, К. Ю. Охорона прав інтелектуальної власності співавторів творів науки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Тернопіль : Тернопільський національний економічний університет, 2019. 239 с.

References

1. Rashid, M., Kampschroer, K., Wineman, J., & Zimring, C. (2006), "Spatial layout and face-to-face interaction in offices – A study of the mechanisms of spatial effects on face-to-face interaction", *Environment and Planning B: Planning and Design*, vol. 33, pp. 825–844.
2. Aragon, C., Poon, S., & Silva, C. (2017), "The changing face of digital science", *Proceedings of the 27th International Conference Extended Abstracts on Human Factors in Computing Systems*, available at: <https://dlnext.acm.org/doi/10.5555/3172795> (accessed 05 September 2019).
3. Horbov, V. I., Kadenko S. V., Balahura I. V., Manko D. Yu., Andriichuk O. V. (2013), "Identifying potential expert teams in a collaborative network using decision support techniques", *Reiestratsiia, Zberihannia i Obrobka Danykh [Registration, Storage and Processing of Data]*, vol. 15, pp. 86–87.
4. Sonnenwald, D., (2007), "Scientific collaboration," *Annual Review of Information Science and Technology*, vol. 41(1), pp. 643–681.

5. Figg, W., Dunn, L., Liewehr, D., Steinberg, S., Thurman, P., Barrett, J., & Birkinshaw, J. (2006), "Scientific collaboration results in higher citation rates of published articles," *Pharmacotherapy*, vol. 26(6), pp. 759–767.
6. Wuchty, S., Jones, B., & Uzzi, B. (2007), "The increasing dominance of teams in production of knowledge," *Science*, vol. 316(5827), pp. 1036–1039.
7. Henriksen, D. (2018), "What factors are associated with increasing co-authorship in the social sciences? A case study of Danish Economics and Political Science", *Scientometrics*, vol. 114(3), pp. 1395–1421.
8. Lee, S., & Bozeman, B. (2005), "The impact of research Collaboration on scientific productivity", *Social Studies of Science*, vol. 35(5), pp. 673–702.
9. Kulkarni, N. (2015), "Measuring information changes at handoff points", *Proceedings of the 2015 Industrial and Systems Engineering Research Conference*, available at: <https://pdfs.semanticscholar.org/335a/c59329916004ed52a6b5651bef23dd3f6109.pdf> (accessed 05 September 2019).
10. Powell, W. (1998), "Learning from collaboration: knowledge and networks in the biotechnology and pharmaceutical industries", *California Management Review*, vol. 40(3), pp. 228–240.
11. Verkhovna Rada Ukrainy (2014), *Law of Ukraine on Higher Education*, 1 July 2014, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/> (accessed 18 April 2020).
12. Verkhovna Rada Ukrainy (2015), *Law of Ukraine On Scientific and Scientific and Technical Activities*, 25 December 2015, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19> (accessed 18 April 2020).
13. Verkhovna Rada Ukrainy (1993), *Law of Ukraine On Copyright and Related Rights*, 23 December 1993, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (accessed 18 April 2020).
14. Ministry of Education and Science of Ukraine (2018), *Recommendations for the prevention of academic plagiarism and its detection in scientific works*, 15 August 2018, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v8681729-18/sp:max100#n11> (accessed 18 April 2020).
15. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), *Regulations on the National Academic Text Repository*, 19 July 2017, Kyiv, available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/250156682> (accessed 18 April 2020).
16. Western Scientific Center of the National Academy of Sciences of Ukraine and the Ministry of Education and Science of Ukraine (2009), *Code of Ethics of the Scientist of Ukraine*, 2009, available at: <http://znc.com.ua/ukr/news/2009/20090123ethic.php> (accessed 18 April 2020).
17. Dozortsev, V. A. (1985), *Copyright Cases in Court*, VAAP, VNYYSZ, Moscow, 176 p.
18. Khokhlov, V. A. (2008), *Copyright: Legislation, Theory, Practice*, Horodets, Moscow, 288 p.
19. Renn, O. M. (2013), "Collective publication in academic view: problematic aspects in the area of creativity and ethics", *Nauka Ukrainy u Svitovomu Informatsiinomu Prostori [Science of Ukraine in the World Information Space]*, vol. 8, pp. 107–115.
20. Adams, J. (2012), "The rise of research networks", *Nature*, vol. 490(7420), pp. 335–336.
21. Hu, Z., Chen, C., & Liu, Z. (2014), "How are collaboration and productivity correlated at various career stages of scientists?" *Scientometrics*, vol. 101(2), pp. 1553–1564.

22. White Paper on Publication Ethics (2012), available at: <https://www.councilscienceeditors.org/resource-library/editorial-policies/white-paper-on-publication-ethics/> (accessed 05 September 2019).
23. Eremenko, T. (2016), "Co-authorship in Scientific Publications: Ethical Aspects", *Sotsyolohyia nauky y tekhnolohyi [Sociology of Science and Technology]*, available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/soavtorstvo-v-nauchnyh-publikatsiyah-eticheskie-aspekty/viewer> (accessed 18 April 2019).
24. Bozeman, B., & Youtie, J. (2015), "Trouble in paradise: problems in academic research co-authoring," *Science and Engineering Ethics*, vol. 22(6), pp. 1717–1743.
25. Bozeman, B., & Corley, E. (2004), "Scientists collaboration strategies: implications for scientific and technical human capital", *Research Policy*, vol. 33(4), pp. 599–616.
26. Gøtzsche, P., Hróbjartsson, A., Johansen, H., Haahr, M., Altman, D., & Chan, A.-W. (2007), "Ghost authorship in industry-initiated randomised trials", *PLoS Medicine*, vol. 4(1), p. 19.
27. McNutt, M. Bradford, M., Drazen, J., Hanson, Howard, B. Jamieson, K. & Verma, I. (2018), "Transparency in authors' contributions and responsibilities to promote integrity in scientific publication", *Proceedings of the National Academy of Sciences*, vol. 115(11), pp. 2557–2560.
28. Diukarieva-Berzhanina, K. Yu. (2019), *Protection of Intellectual Property Rights of Coauthors of Works of Science*, PhD diss. (legal sci.), Ternopil National Economic University, 239 p.

Academic journal

Current Issues of Mass Communication

Issue 26 (2019)

The issue was worked on by:

Editor and corrector Kateryna Sokolova

Journal homepage: <http://comstudies.org>

The journal is indexed in and available on
the websites of the academic databases and libraries:

<http://www.indexcopernicus.com> (**Index Copernicus International**);
<https://www.ceeol.com> (**Central and Eastern European Online Library**);
<http://www.nbuv.gov.ua> (**Vernadsky National Library of Ukraine**);
<http://www.library.univ.kiev.ua> (**Maksymovych Scientific Library**).

Format: 70x108/16. Font: Times New Roman.

Conventional printed sheets: 5.7; accounting publishing sheets: 8.0; circulation: 100.

Editorial:

Institute of Journalism

Taras Shevchenko National University of Kyiv

36/1 Illienka St., Kyiv, 04119, Ukraine

Phone: (+38044) 481 4548. Fax: (+38044) 483 0981.

Web: <http://comstudies.org>. Email: comstudies@ukr.net

Publisher:

Interdepartmental Educational and Printing Laboratory
of the Institute of Journalism,

office 102, 36/1 Illienka St., Kyiv, 04119, Ukraine

тел. 481-45-48; e-mail: publishing.group.ij@gmail.com

*The author's copy of the journal is sent to the address,
specified by the author, at her/his expense.*

Наукове видання

Актуальні питання масової комунікації

Випуск 26

2019 рік

Науковий журнал

Над випуском працювали:

Редакторка та коректорка Катерина Соколова

Веб-сайт журналу: <http://comstudies.org>

Журнал індексується і доступний на академічних веб-ресурсах:

<http://www.indexcopernicus.com> (**Індекс Копернікус**);

<https://www.cceeol.com> (**Центрально-східноєвропейська онлайн бібліотека**);

<http://www.nbuv.gov.ua> (**ЦНБУ ім. В. І. Вернадського**);

<http://www.library.univ.kiev.ua> (**Наукова бібліотека ім. М. Максимовича**).

Формат 70×108/16. Гарнітура TimesNewRoman.

Ум. друк. арк. 5,7. Обл.-вид. арк. 8,0. Наклад 100 пр.

Адреса редакції:

Інститут журналістики

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка,

вул. Ілленка, 36/1, м. Київ, 04119

Тел.: (+38044) 4814548. Факс: (+38044) 4830981.

Web: <http://comstudies.org>. Email: comstudies@ukr.net

Виготовлювач:

Міжкафедральна навчально-поліграфічна лабораторія

Інституту журналістики,

кімн. 102, вул. Ілленка, 36/1, м. Київ, 04119

тел. 481-45-48; e-mail: publishing.group.ij@gmail.com

*Авторський примірник журналу надсилається на вказану
автором адресу за його кошти.*